

25/01/38

Nr. 13
1 9 3 8
30 s.

Haitse Hoju

TOIMETUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8, Kaitseliidu Peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide telefon 451-94.

Tegevtoimetaja: kapten A. Truuvvere telefon ametis 451-89 ja sv. 156-a, kodus 465-01.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap. Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00–12.00.

Kaastöö arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaamiseks märkimata käsikirju alal ei hoita.

*

TALITUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9–3. Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/3 a. 3 kr., 1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

ILMUB KAKS KORDA KUUS

Nr. 13

1938

SISUKORD:

- Pidupäevad on läbi.
- Viie maa Kaitseliidu ülemad koos. *Van.-leitn. A. Vares*: Merekaitse ajaloolisi aluseid.
- Sookolite pidustused Tšehhoslovakkias.
- Kol. K. Saar 10 aastat Kaitseliidu Harju Maleva pealikuks.
- Mark van Jung 50-aastane.
- Sisevete Lõuna divisjoni mootorpaat „Võhandu“ ristimine ja lipuheiskamine.
- ju: Turismi hooajal.
- J. Kaup*: Kolme maleva laskeheftlused Paides.
- Järva Maleva järjekordne võit nelja maleva laskevõistlusil.
- Järva Maleva sidepealik F. Viidalepp surnud.
- J. Raudma*: Eriskummaline monument Vene sõjavägede Narva lahingu kaotusele 1700. a.
- Kuidas laostus Vene väerinne.
- A. N.*: Uus raamat.

Ootamatult võib variseda terveim ja tugevaim mees!

Haigus ja õnnetus

võib Sindki tabada kesk kõige paremat iga — siis, kui tunned lihastes paisuvat jõudu ja tulevikukavatsused täidavad meeli

EKS-MAJA

elukindlustuse poliis kannab hoolt Sinu naise ja laste tuleviku eest

EKS-MAJA JUHATUS ja peakontor Tallinnas,
Vabaduse väljak nr. 10. Telefon 478-08 (kodune keskjaam)

Kaitse Kodu!

Nr. 13

Tallinnas, 18. juulil 1938

XIV aastakäik

PIDUPÄEVAD ON LÄBI

Vabariigi 20. aastapäeva suvepidustused Tallinnas, mis toimusid eriti suurejooneliselt ja möödusid kõigiti õnnelikult, on kaugel seljataga. Kolm päeva juubelipidustusi, mis algasid Kaitseliidu võimsa paraadiga Vabariigi Presidendi ees, jätsid kõigile pidustusist osavõtnuile meesööbiva ja unustamatu mulje. Võidupüha ja üldlaulupidu — üks meie vabaduse taassünni noorimaid pühi, teine meie vaba rahva vanimaid, kuid alati uus ja noor. Mõlemad kiskusid rahvahulki kaasa, vaimustasid rahvast ja täitsid tema südant tõsise vabaduse- ja rõõmutundega.

Võidupühaks ja üldlaulupeoks kogunes meie vanasse ja ajaloolisse pealinna — Tallinna — kümneid tuhandeid Kaitseliidu liikmeid, lauljaid-mängijaid ning pidulisi. Suurteks pidupäevadeks oli Tallinn riietanud end pidulikku rüüsesse — kõikjal lehvisid sini-must-valged rahvuslipud ja kogu linn oli võtnud piduliku ilme.

Kaitseliidu ešelonid paraadist osavõtjate kaitseliitlaste, Naiskodukaitseliste liikmete ja Kaitseliidu noortega saabusid kohale ettenähtud korra kohaselt ilma nimetamisväärsete viperusteta.

Võidupüha hommikul varakult rivistusid kõikide malevate esindusüksused oma öökorterite läheduses. Maleva pealikud tegid viimseid korraldusi, tutvustasid oma meeskondi veel kord paraadil antavate käsklustega ja nende täitmiseks.

Paraadi korraldaja kapt. O. Kallikorm on juba hommikul enne kella ½7 platsil. Samal ajal ilmuvad tema käsutusse kõikide malevate sideohvitserid ja liinurid. Vabadusväljak on täies pidukuues: kolmel küljel panno-lipud, neljandal Kaitseliidu lippudega ja embleemidega ilustatud tribüün aukülalistele. Jaani kiriku poolsel platsil serval on püstitatud 30 kõrget lipuvarrast. Iga varras kannab Kaitseliidu ja Noorte Kotkaste malevate lipuembleeme ja Kaitseliidu üldembleemi.

Asjatundjad väidavad, et Vabadusväljak pole kunagi varemalt nii imposantne ja mõjuv välja näinud kui viienda Võidupüha paraadil.

Varsti pärast kella 8 hommikul hakkavad väljakule kogunema paraadist osavõtavad malevad oma üldlippudega ja malevkondade või vastavate üksuste

lippudega. Igal maleval on kaasas oma orkester. Paraadi rivistavad üles Peastaabi ülem kolonel J. Maide ja Oppe-sportsakonna pealik kolonel A. Balder. Rivistamine ja malevate paigutamine ei tekita mingit ülearust ajakuulutust, kuna igale malevale on tema koht nähtud ette ja platsil ka vastavalt märgitud.

Kell ¼9 ilmub paraadi vaatama ja paraadist osavõtjaid tervitama Kaitseliidu ülem kindralmajor J. Orasmaa. Temale raporteerib kolonel J. Maide. Selgub, et Vabadusväljakule on rivistatud üles 15.600 kaitseliitlast, naiskodukaitsjat, noorkotkast, kodutütart ja 400 sõjaväelast.

Täpselt kell 9 ilmub väljakule Sõjavägede Ülemjuhataja kindral-ltn. J. Laidoner; temale raporteerib Kaitseliidu ülem. Ka Sõjavägede Ülemjuhataja tervitab üksikult kõiki malevaid ja paraadist osavõtjaid naiste ning noorte koondusi. Pärast seda kui Ülemjuhataja on paraadi vaadanud üle, koonduvad kõik orkestrid aukülaliste tribüüni ette. Jäädakse ootama Vabariigi Presidendi saabumist.

Täpselt ¼10 saabub President K. Päts käsunduskindrali G. Jonsoni ja kpt. L. Tederi saatel. Kõlab Kaitseliidu ülema käsklus läbi valjuhääldaja: „Paraad tervituseks valvell!“ „Keskele vaat!“

Kogu 16.000 inimest tardub valveseisakusse, lipud saluteerivad, orkestrid mängivad tervitusmarssi ja ühe salmi hünni. Kaitseliidu ülem esineb Presidendile ettekandega. Seejärel tervitab President valjuhääldaja kaudu paraadi, millele järgneb 16.000 suust ühine „Tervist, härra President!“

Vabariigi President peab kodukaitsjatele järgmise sütitava kõne:

„Kaitseliitlased ja lugupeetud kodanikud! Ainult need rahvad suudavad iseseisvaid riike luua, kindlat korda maksma panna ja kultuurist kaasamõjutatud olla, kes austavad õigust, kes õigust ei austa üksnes sõnades, vaid kes valmis on kõige korra ja vabaduse eest verd valama ja oma riigi ja rahva huvisid kaitsma, jättes oma elu, oma tervise, oma varanduse. Meie, eestlased, ei ole kunagi olnud nende rahvaste hulgas, kes oleksid vabatahtlikult oma õigusi käest ära anda tahtnud ja hea meelega oma

President K. Pääts ühes Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoneriga ja Kaitseliidu ülema kindral J. Orasmaaga tervitamas Kaitseliidu malevate pealikuid

pead ülekohtu ja ebaõigluse ette kummardanud. Meie oleme nii kaua, kui meie ajaloost seda teame, ikka oma õiguste eest väljas olnud, oleme valmis olnud oma õigusi kangekaelselt kaitsma ja vahel üle jõu käivates võitlustes võidelnud ja võitnud.

Ja kui meie nüüd kui rahvas oleme sõjariistad kätte võtnud, siis kõigepealt selleks, et oma verega ja oma paremate poegade ohvritega loodud Eesti riiki kaitsta iga pealetungi vastu. Meie ei taha ühegi rahva käest midagi ära kiskuma hakata, vaid meie oleme valmis viimse veretilgani oma riiki ja tema piire kaitsma. Ja olgugi, et oleme väike rahvas, kuid moraalne jõud õiguse kaitseks väljaastumise eest on meil suur. Meie oleme sõjariistus rahvas ja meie ei karda kedagi oma õiguse juures.

Ja kui täna meie riigi 20. aastapäeva suurtele pi-

dustustele oleme kokku tulnud, siis selleks, et kõikide ees tunnistada ja näidata, et meie oleme vaba ja iseenast valitsev rahvas ja et meie oleme alati valmis seda kõige kallimat varandust, mis kodanikel on — oma vaba riiki — kaitsma ja oma vaba riigi eest igal ajal välja astuma, kuni viimse veretilgani.“ (Järgneb hümn.)

Kõne lõppedes mängivad kõik orkestrid hüdni. Järgneb Kaitseliidu ülema käsklus: „Paraadimarsile!“, „Liinurid joonele!“, „Kompaniide kaupa!“, „Ühe liinuri kaugus!“, „Joondumine paremale!“, „Paraad parem pool!“, „Tallinna Maleva esimene kompanii!“. Järgneb Tallinna Maleva esimese kompanii ülema käsklus „Esimene kompanii, taksammu, marss!“

Vahepeal on rivi ette asunud Kaitseliidu ülem ja Peastaabi ülem. Neile järgneb Kaitseliidu üldlipp, siis Tallinna Maleva pealik, maleva üldlipp, malev-kondade lipud ja siis alles esimene rivikompanii. Presidendi ja Ülemjuhataja loozist möödudes tervitavad kõik lipud ja kõrgemad rivijuhid käetervitus-hoianguga.

Tribüüni eest sammuvad järjekorras mööda Tallinna, Tartumaa, Tartu, Narva, Valga, Petseri, Harju, Sakalamaa, Järva, Viru, Lääne, Võrumaa, Pärnumaa, Pärnu ja Saaremaa malevad. Selle järele defileerivad noored kotkad oma lippudega, siis kodutütreid ja lõpuks Tallinna Maleva motoriseeritud osad.

Paraadi defileerimine vältab üle 1¼ tunni.

Kõik malevad marsivad paraadiväljakult oma asukohtadesse, kuhu nad olid majutatud. Naiskodukaitses ei defileerinud, vaid marssis paraadi lõppedes ringkondade kaupa oma asukohtadesse. Naiskodukaitsjate lahkumine väljakult jättis eriti meeldiva pildi. Kuidagi tähekejuliseks, sinakashalliks mereks muutus kogu plats, kuna iga ringkond suundus ise tänava suunas.

Vaade Võidupüha paraadile

Paraad lõppenud, sõitis tribüüni ette Vabariigi Presidendi auto. Vaevalt oli President saanud istuda autosse ja masin hakata liikuma, kui Harju tänava poolt kostis hiiglapõrin. Tallinna Maleva kerge-divisjoni mootorratturite eskadron divisjoni pealiku kapt. H. Onni juhtimisel asus eskorteerima presidendi autot. Üks umbes 30-masinaline rühm sõitis otse üle platsi Presidendi auto ette, teine niisama suur rühm asus auto järele. Mootorratturite eeskujulik rivi, ühtlane riietus, rakmed ja relvastus, see kõik andis paraadile haruldaselt meelejääva lõpp-efekti. Ka on see esmakordne juhtum Eestis, kus riigipead ei eskordi mitte ratsaüksus, vaid motori-seeritud eskadron.

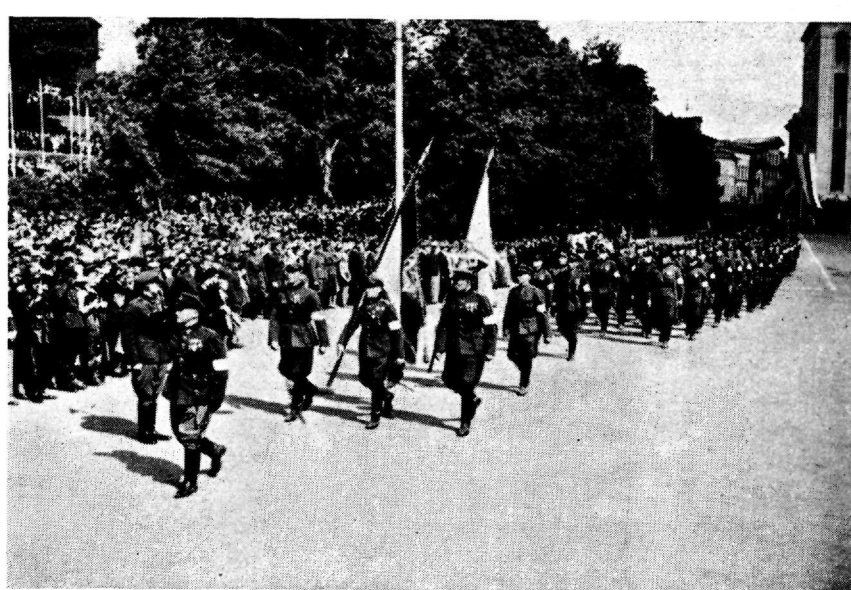
Kaitseliidu suurparaad avas juubeliaasta pidustused. Paljudele kõrvaltvaatajaile võis jääda mulje, et sellega lõppes ka Kaitseliidu osa suurpidustustel. Tegelikult oli aga 60—65% kaitseliitlasi ka laulupeo tegelasteks. Laulupeo rongkäigus esinesid nad peamiselt küll kas rahva- või erariietes ja seepärast ei torganud silma kaitseliitlastena. Kõik Kaitseliidu orkestrid ja Naiskodukaitse laulukoorid esinesid aga vormiriietes ka laulupeol.

Pealeselle olid kaitseliitlased, noorkotkad ja kodutütred tegevad veel korrapidajatena, naiskodukaitsjad lauljate toitlustajatena. Eriti suure pinge all olid kõik Tallinna üksused kui külaliste vastuvõtjad.

Kaitseliidu paraadi järele hakkasid varsti kogunema Vabadusväljakule XI üldlaulupeost osavõtjad laulukoorid pidulikuks rongkäiguks ja defileeks Vabariigi Presidendi ees.

Mõned minutid enne defilee algust, mis oli määratud kella üheks, olid kõik laulupeost osavõtjad koorid, mida oli arvult 560, Vabadusväljakule ja ümberkaudsetele tänavatele üles rivistatud.

Kella üheks saabusid Vabadusväljakule Vabariigi President K. Päts Sõjavägede Ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoneri ja Peaminister K. Eenpalu saatel. Mängiti hünni ja tervitusmarssi. Presidendile raporteeris üldkorraldaja major Marguste. Lauljate Liidu juhatuse, Peaministri ja Sõjavägede

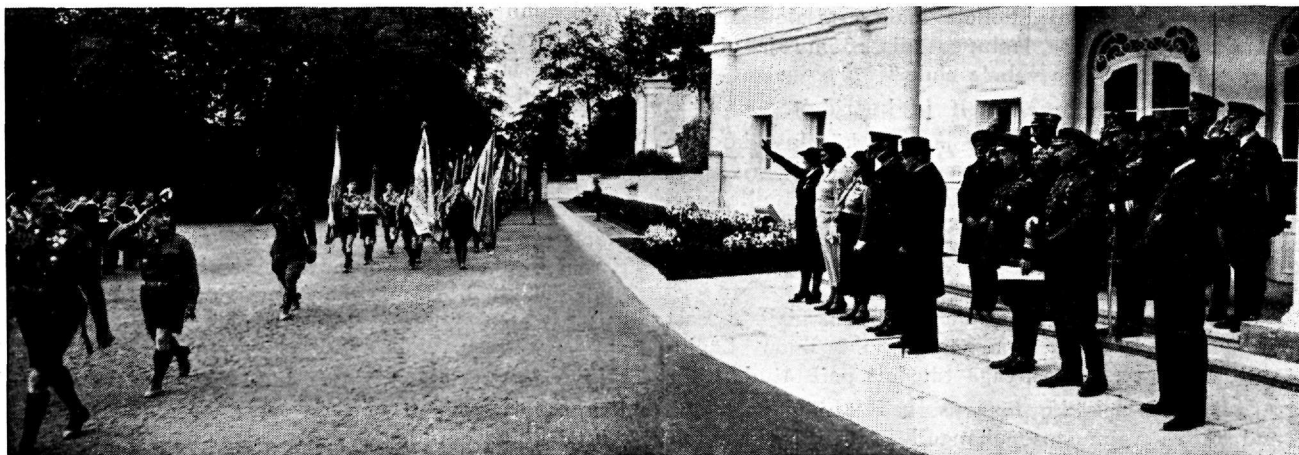

Paraad marsib

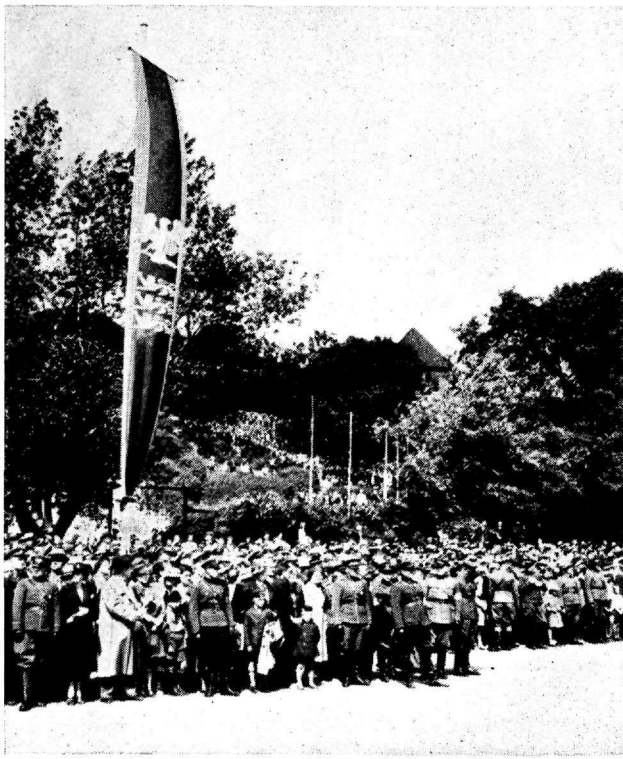
Ülemjuhataja saatel siirdus President kõnetooli juure, kus Lauljate Liidu esimees prof. J. Aavik pöördus Presidendi poole kõnega.

Seejärele Vabariigi President K. Päts peab kogunenud laulurahvale südamliku kõne. Ta ütleb:

„Tere, laulurahvas! Ei saa nüüd vait olla, kui meie emake Eesti pühitseb oma 20-dat sünnipäeva. Meie austame oma vanemaid, pakume neile tähtsateks päevadeks kõike, mis kõige armsam ja kallim on. Ja mis on Eesti rahvale kallim, kui südamest tulev laul ja mäng. See laul ja mäng on meid kasvatanud vabadusele ja see on meie rahvustunnet tõstnud. Laul ja mäng on esimest korda teatavaks teinud, et meie ei ole kihelkondadesse jagunenud rahvakillud, vaid oleme üks Eesti rahvas. Laulupidud on meid üheks rahvaks kokku sulatanud, laulupidudega oleme oma võitluseks jõudu kogunud ja laulupidudega tahame oma vaba riiki ta tähtsamatel päevadel tervitada ja rõõmu tunda sellest, et meie võime nüüd kui vaba rahvas ise oma pidusid korraldada. Ei tarvitse meil nüüd kedagi oma laulupidudeks lasta laule välja valida, vaid laulame nüüd südamest, lauluga tänu tuues meie riigile ja rahvale.

Noored Kotkad tervitavad Vabariigi Presidenti

Rahvas paraadi jälgimas

Teid, lauljad, ma tervitan, kes teie olete üle kodumaa ka kõige kaugematest nurkadest. vaevaks võtnud siia tulla ja rõõmustada meie pealinna oma ilusate riietega ja oma ilusa lauluga ning rõõmsa meelega. Olgu selle laulupeo kordaminek uhkuseks meie rahvale ja auks meie riigile ta 20-dal sünnipäeval ja andku see laulupidu teile jõudu ja tahet koju tagasi minnes elada ning tegutseda selleks, et suudaksime ikka nii rahulikult üksteisest aru saades oma asju korraldada, et võiksime teiste rahvaste seas näidata, et Eesti rahvas on lahutamatu tervik, et ta loob oma kultuuri, oma riigi ja oma vabadused ühiselt, kõigi rahva liikmete osavõtul. Ja kui meie seda teeme, siis võime kõik täna südamest laulda, et mu isamaa on mu õnn ja rõõm! Sellele meie armsale isamaale pühendame selle ilusa laulupeo täis rõõmu ja uhkust oma vabale korrale ja vabale elule.“

Järgneb hümn orkestritelt ja kooridelt.

Presidendi kõne kell 1.05 järgneb käsklus kooride defileeks ja rongkäigu alguseks. Kooride rivi ees kantakse XI üldlaulupeo suurt embleemi, mille vardast ripuvad rahvusvärvilised linnid, mida hoiavad 12 rahvusriietes näitsikut. Pilt on mõjuv ning suursugune.

Koorid mööduvad Presidendi ja aukülaliste eest ning siirduvad pikas rongkäigus läbi linna Lauluväljale. Kogu tee on rahvaga tihedalt palistatud.

Lauljate rongkäiku tänavaservadele jälgima kogunenud rahva vaimustusepuhangud kestsid lakkamatult kogu rongkäigu läbides ettenähtud marsruuti Vabadusväljakult mööda Pärnu maantee osa ja Narva

maanteed mööda Lauluväljani. Võib julgesti väita, et pilt lauljate rongkäigust oli meelahaaravam, mis meil üldse avalikel protsessioonidel varem on nähtud. Lipud, rahvariided ja kooride erinev vormiriietus andis maalilise ja värviküllase üldmulje, mida suurendas marsimuusika orkestritelt. See sulatas täieliselt jäise koore meie inimeste põhjamaistelt südameilt. Ainult sellega on seletatav enam kui temperamendikas vaimustuseavaldus, mis sai osaks lauljatele nende protsessioonil Lauluväljakule.

Lauljate rongkäigu liikumine Lauluväljakule kestis paar tundi. Kella neljaks oli ette nähtud XI üldlaulupeo avamine. Varsti ongi koorid laululavale asunud, Lauluväljak on rahvast tihedalt täis. Jõuavad kohale Sõjavägede Ülemjuhataja ja Vabariigi Valitsuse liikmed. Mõned minutid pärast kella nelja kuulutavad laulupeo fanfaarid Vabariigi Presidendi saabumist.

Lauljate Liidu esimehe prof. J. Aaviku avakõne järele astub President K. Päts kõnetooli ja peab seal lauljaile ja kuulajaile järgmise peokõne:

„Lugupeetud laulurahvas, kõrgesti austatud piduvõõrad! Kui täna üle maa kokkukogunenud rahvas meele tuletab neid aegu, mis meie 20 aastat tagasi läbi elasime, siis vist küll paljud peavad tunnistama, et meie oleme nagu mingi ime läbi kõike seda, millega meie nüüd teiste rahvaste keskel seisame, kätte jõudnud võita. Kakskümmend aastat tagasi, kui suur maailmasõda oli lõppenud, üle meie maa käisid kahe suurrahva vaenuvankri lained. Kumbki neist kahest ei mõtelnud sellele, et siin midagi elada lasta, vaid igaüks veeretis oma vaenuvankri üle meie inimeste elavate kehade ja üle meie maa selleks, et siin oma võimu maksma panna ja siin suurriigina meie maa ja rahva üle valitseda. Palju ei olnud siis meie keskel neid, kes uskusid imet, et meie selle vaenuvankri alt veel omal jõul tervete liikmetega ja elujõulistena välja tuleme, vaid meie inimestes võttis maad juba kartlik meeolu ja usk nagu hakkas kaduma sellese, kas suudame ja kas võime ning kas meil on ka tarvilisel määral julgust end kaitsma ja oma riiklikku iseseisvust üles ehitama hakata.

Kakskümmend aastat sellest edasi jõudes võime nüüd tunnistada, et see moment oli meie rahva poolt õigesti tabatud: meie ei löönud kartma oma rahva võimete ja jõu sisse ning selle tagajärjel meie jäime püsti kui väike taim, sirutatud päikese ja valguse poole.

Ja see taim on nüüd 20 aasta jooksul tõusnud suureks. elavaks metsaks täis elu, täis jõudu. (Kiiduvaldused.) Kui meie nüüd kogu 20-a. iseseisvuse olemasolu meele tuletame, siis ei ole meil teist paremat ühendajat olnud kui seda on meie rahva üldine laulupidu, mis on olnud meie rahva kokkuliitjaks, meie rahvale elujõu andjaks, ta vaimustajaks, õhutajaks ja kaasaaitajaks kõiki raskusi võita. Meie tänane kokkutulek on täis hõiskamist, täis rõõmu ja jõudu, mis võib tunnistada seda, et 20 aastat oleme teinud tulusat tööd — meie oleme suurtes raskustes üles ehitanud ja ülal pidanud oma vabariiki, oleme selle vabariigi üles ehitanud, lugupeetud kuulajad,

ka oma hingedes. (Kiiduavaldused.) Meil on nüüd julgust ja jõudu minna vastu uutele aastakümnetele ja aastasadadele, sest oleme oma raskemad ajad üle elanud. Ja kui meie siin koos oleme oma rahva suurel pidupäeval, siis arvan ma, et meie kõik oma hingedes tunneme sügavat rõõmu sellest, et meie rahvas 20 aastat on võinud rahulikult tööd teha ja areneda.

Suur ja sügav tänutunne sellele, kelle kõrge hoole all rahvad elavad, täidab meie hingi täna ja meie oma hingedes kummardume selle kõrge võimu alla, kelle poolt nii sõbralik ja hea saatus on meile 20 aasta jooksul osaks saanud. (Kiiduavaldused.) Meie

ei too aga ainult tänu, vaid meie hingi täidab ka suur rõõm selle üle, et meil ei ole enam tarvis teiste käest küsida, mida peame oma laulupidudel laulma ja mida tegema, vaid meie oleme nüüd 20 aasta jooksul näidanud, et meie kõiki ülesandeid, mis meie riigil täita on, nii kultuurilisi, majanduslikke kui ka riiklikke, suudame ja võime oma jõul arendada ja korraldada.

Eesti rahvas on poliitiliselt ja kultuuriliselt elav rahvas igas mõttes. Meie saame neist üldistest koosviibimistest oma laulupidude näol uut jõudu ja uut julgust, et minna igaüks oma kodudesse ja ehitada

Lauljad kogunevad Vabadusväljakul rongikäiguks lauluväljale

edasi oma elus üht riiki ja rahvast, korraldada seda elu ja aidata oma rahvast parema tuleviku poole.

Oleme 20 aasta jooksul palju tööd teinud, aga ma tuletan praegu meele, lugupeetud pidurahvas, et mis ka meie kõik oleme korda saatnud, siiski suured ülesanded seisavad meil veel ees: meie peame oma rahvast arendama ja täiendama, et ta võiks väärikalt töötada teiste rahvaste kõrval. Selleks on meil palju julgust, palju jõudu ja püsivust tarvis. Täna siin oma ühiseks lauluks, oma ühiseks muusikaks kokku tulles, mida olete korraldanud nii silmapaistvalt suureviisiliselt, võime öelda seda, et meie maa uuele

õnnele vastu sammub, et meie maal tärkab uus lootusrikas elu. Soovin teile, avades seda laulupidu, et kõik, mis teie siin teete, sünniks hingi kokkusulatavalt, ja et leiaks aset sõbralik koostöö ja arusaamine, mille tulemuseks on rõõm ja õnn, mis on kõigist teistest rõõmudest palju kõrgem, tugevam ja suurem.“ (Kiiduavaldused.)

Presidendi kõne lõppedes mängib orkester riigihümni, mida lauljad ja rahvas laulis kaasa püsti seistes. Hümni sekka kostub 21 kahuripauku mäelt, millega XI üldlaulupidu kuulutatakse avatuks. See on suur pidulik silmapilk, mille elab üle lainetav rahva-meri Lauluväljal.

Vaade XI üldlaulupeo laululavale

Aukülalisi paraadil. Esireas sõbralike maade Kaitseliidu ülemad ja ohvitserid

Viie maa Kaitseliidu ülemad koos

Ühenduses Vabariigi 20. aasta suvepidustustega oli Kaitseliidu Ülema kindral J. Orasmaa poolt palutud Eestisse külla nelja meile sõbraliku maa Kaitseliidu ülemad koos abikaasadega kahe ohvitseri saatel. Külalisi oli palutud kindral J. Orasmaa külalistena jälgima meie Vabariigi 20. aastapäeva suvepidustusi, eeskätt Võidupühal toimunud Kaitseliidu paraadi ja XI üldlaulupidu.

Järgneb üldlaulupeo esimese päeva kava läbiviimine. Laulud kõlavad hästi ja rahvas elab laulupeole vaimustusega kaasa.

Esimese üldlaulupeo päeva õhtul oli Lauluväljakul vabaõhuetendus, kus tuli ettekandele Henrik Visnapuu näidend „Maa vabaduse eest“. See oli tõmmanud määratul arvul rahvast kokku, olgugi et ilm laulupeo ajal oli külm ja tuuline.

Laulupidu kestis 25. juunini, mil rahva vaimustus tõusis haripunktile. Siis hakkas laulurahvas lahkuma — Kaitseliidu pere oli oma suures enamuses juba varemalt kohtadele tagasi sõitnud. Suured pidupäevad, mis jätsid rahva hingesse kustumatuid mälestusi, olid seega läbi.

*

Kutsutud külalistest saabusid 22. juuniks Tallinna: Soome Kaitseliidu ülem kindral Lauri Malmberg, kolonel K. Saurio ja major E. Villa saatel, Läti Kaitseliidu ülem kolonel K. Prauls abikaasaga kaptenite A. Oše ja Sānsi saatel, Leedu Kaitseliidu ülem kol. P. Saladžius kol.-lt. Michalaukase ja leitn. Tumase saatel ja Poola Kaitseliidu ülema esindajana major Dąbrowski kapten Bursa saatel.

Saabunud Tallinna, tutvusid külalised Võidupüha eelsel päeval Tallinnaga ja selle vaatamisväärsustega. Võidupühal, 23. juunil s. a., jälgisid külalised Kaitseliidu paraadi ja XI üldlaulupeo rongkäiku, viibides hiljem ka laulupeo ettekannetel ja samal õhtul laululaval korraldatud vabaõhu-etendusel, kus tuli ettekandmisele Henrik Visnapuu näidend „Maa vabaduse eest“.

Jaanipäeva, 24. juuni, hommikul sõitsid külalised Pärnu. Kaasa sõitsid kindral J. Orasmaa ja kolonel J. Maide abikaasadega ning kapten E. Lepp saateohvitserina.

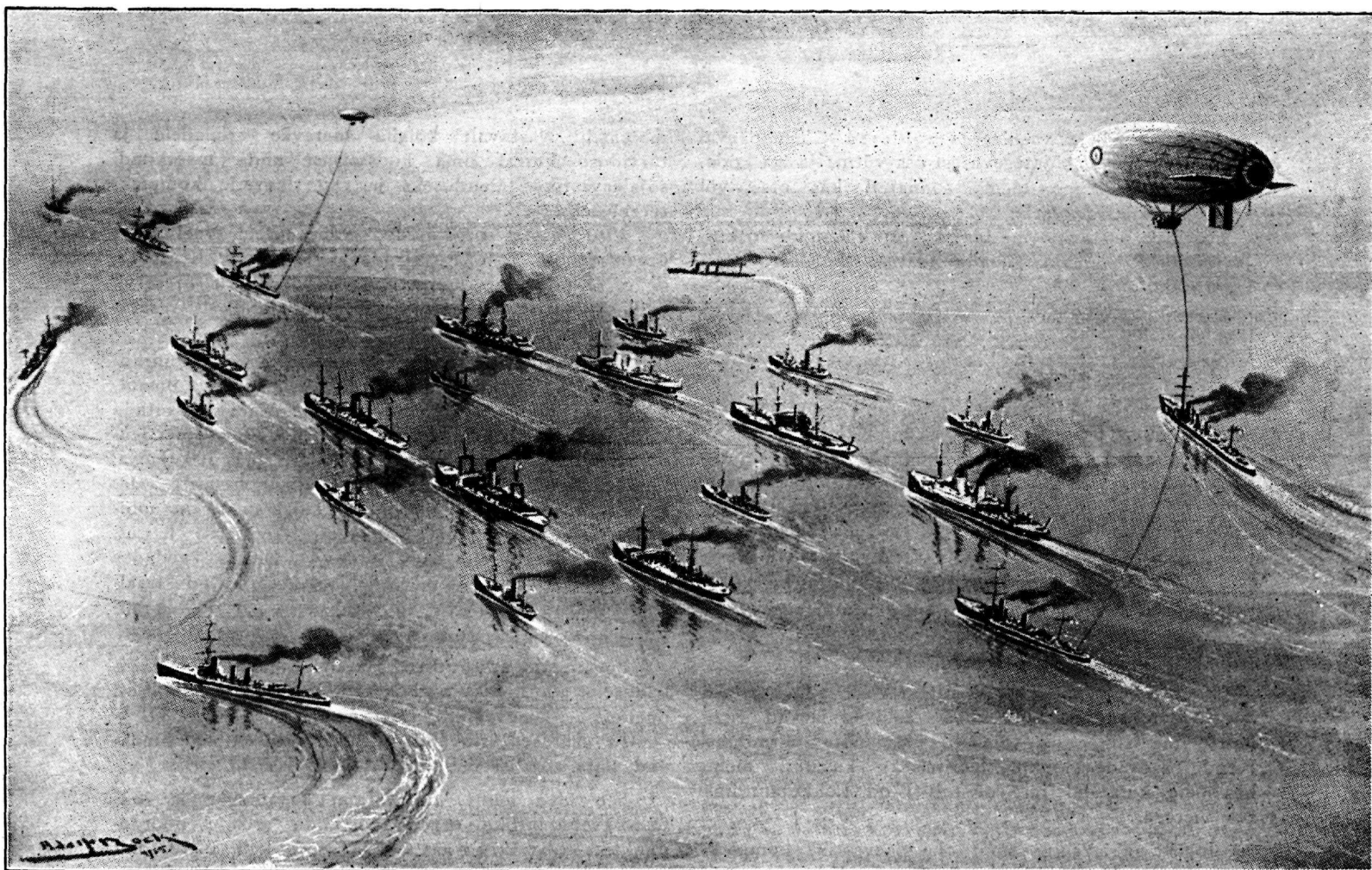
Pärnus tutvuti meie esinduslikema kuurordiga, kus ka ööbiti. Järgmise päeva hommikul sõideti edasi Viljandi, kus võtsid külalisi vastu linnapea A. Maramaa ja Sakalamaa Maleva esindajana major R. Tarmak. Peale tutvumist linnaga külalised peatusid Sakalamaa Maleva staabis, kus neile pakuti ehtsaid mulgikorpe. Veel samal päeval sõideti edasi Särevere kodumajanduskooli, kus külalistel oli vastas Järva Maleva pealik kolonel K. Prees koos maleva juhtivate tegelastega. Särevere kodumajanduskoolis sõid külalised lõunat ja sõitsid sealt hiljem Tallinna tagasi, kust osa külalisi sõitis tagasi kodumaale, osa aga jäi veel lühemaks puhkuse veetmiseks Eestisse.

See oli esimene kord, kus viie sõbraliku riigi Kaitseliidu ülemad viibisid koos, ja seda Eesti pinnal, missugune asjaolu on suure tähtsusega sõbralike riikide kodukaitse tegelaste sõbraliku vahekorra süvendamisel. Külalised jäid Eestis nähtuga täiesti rahule ja nende lahkumine Eestist sündis kõige sõbralikumas meeleolus.

Jah — pidupäevad on nüüd ammu läbi ja Kaitseliidu pere liikmed on asunud jälle oma igapäevase töö juure. Käes on suvi oma tööga ja puhkuserõõmudega, inimesed vajavad saabuvaks sügiseks uut tööindu ja vaimset kosutust.

Ka Kaitseliidu peres on nüüd suvevaheaeg. Hulk tööd on tehtud, nüüd võib pisut hinge tagasi tõmata. Maainimesed on kibedasti heinateoga ametis, linlased, kel see vähegi võimalik, ruttavad suvituskohdadesse ja mujale loodusesse puhkama ja end kosutama, noortest on paljud laagrites.

Olgu siis saabunud suvi oma päikeserohkete päevadega kõigile Kaitseliidu pere liikmeile tõsiseks puhkuseks ja kosutuseks, et kõik jõuaksid eeloleval sügisel jälle uue innuga ja tõsise armastusega meie ühiste ideede arendamisele ja täitmisele asuda.

Maailmasõjajaegne kaubalaevade kaitse meremaikal. Sellase kaitse põhjustab vastase allveelaeva merel viibimine, kusjuures pildil kaheksat kaubalaeva konvoeerivad 1 ristleja, 7 destr. ja terve rida relvastatud kalalaevu.

Merekaitse ajaloolisi aluseid

Van.-leitn. A. Vares

Maailm on nii loodud, et iga elusolevus püüab saavutada paremaid elamistingimusi. Selle tagajärjel tekib võistlus ja võistlusest tahe ennast maksuma panna. Näib, et teisiti ei saagi elu areneda, sest kus pole võitlust olemasolu eest, seal kaob ka elu. Niisugune on juba looduse seadus ja kõik, mis elab, peab alluma sellele karmile seadusele.

Loodus pole ka inimkonna suhtes teinud erandeid ja seepärast teame, et nii kaua kui ajalugu tunneb inimkonna elu kaugest minevikust tänapäevani, tunneb ta ka alatist võitlust nii üksikute inimeste kui ka rahvaste ja riikide vahel.

Ühtlasi käib sellega kaasas inimkonna igatsus igavese rahu järele. Niipalju kui ajalugu tunneb inimkonna elu, niipalju tunneb ta ka kümneid kokkupõrkeid ja rahvaste tahet elada rahu.

Inimkond allub aga samuti üldisele looduse seadusele, mis näeb ette, et iga elusolevus looduses peab võitlema oma olemasolu eest.

Väljudes sellest rahvusvahelisest seadusest, on rahvad oma arengus alati otsinud ja ka leidnud ikka uusi ja paremaid võitlusvahendeid. Võitlusvahendite areng pole mitte suunatud ainult relvade tehnilise kvaliteedi tõstmisele, vaid relvade areng on levinud ka mõistelt laiemale ja on haaranud tänapäeval oma valdkonda kõik tehnika ja majanduse alad.

Kui tuhandeid aastaid tagasi võidi suure eduga pidada sõda, kui leidis kive, millest teha sõjakirveid, siis tänapäeval pole mõeldav sõda, kui pole küllaldaselt määralt puuvilla, millest valmistada lõhkeainet ja õlisid mootorite kütteks.

Sama on ka sõdijatega. Kui vanasti palgati mõnikümmend tuhat meest, need välja õpetati ja relvad kätte anti, ja kui valitseval vürstil oli küllalt raha sõduritele palgamaksmiseks, siis võis ta oma naabervürstiga aastaid sõdida. Tänapäeval on aga sellest vähe, et ainult teatud arv mehi otsekohe

relvi kannavad ja vaenlasega võitlevad. Tänapäeval peab terve rahvas sõjategevusest osa võtma ja iga kodaniku tegevus peab olema suunatud kas otse või kaudselt sõjategevusele.

Sellele vastavalt peab ka iga kodaniku oskusi ja võimeid suunama nende ulatuse kohaselt sõjategevusele.

Need seisukohad ja vaated on samuti ajaloolise arenemise vili, nagu kogu sõjaasjanduse arengki. Viimaste aastakümnete kiire tempo on nad ainult selgemalt esile tõstnud.

Sõjategevus pole kunagi piirdunud ainult teatud kindla ruumalaga, vaid ta on territoriaalselt haaranud kogu ruumi, mis on inimkonnal olnud kasutada. Seega sõjategevus pole piirdunud ainult kuiva maaga, vaid on levinud merele ja tänapäeval ka õhku. Sõjategevus merel on komplitseeritum kui kuskil mujal, ja seetõttu nõuab ta ka sõdivalt rahvalt erakordseid tehnilisi, majanduslikke ja inimjõu ohvreid.

Ka selles osas on otsitud ja leitud mitmesuguseid lahendusi, kuidas võimalikult väheste ohvritega saavutada suuremat edu.

Üheks sellaseks katseks oli inglise admiraliteedi uus idee rakendada kõik selleks sobivad laevad riigikaitse teenistusse ja sõjaliste ülesannete täitmiseks. Nende laevade komplekteerimiseks kasutati mehi, kes oma kutsealal nii või teisiti on kokkupuutumises merega.

Inglise sõjavägi, samuti ka laevastik, komplekteeritakse vabatahtlikest, seepärast on ka reservid võrdlemisi piiratud ja koosnevad reservi läinud mere meestest, kes jätkavad suures enamuses oma teenistust reisijate- ja kaubalaevadel. Need mereväeteenistusest lahkunud ja reservi läinud meremehed olid juba enne maailmasõda organiseeritud n.-n. Royal Naval Reserve'i — Kuningliku laevastiku reservi. 1914. aastal oli neid juba üle 15.000 mehe. Selle organisatsiooni ülesanne oli organiseerida laevastiku reservi, õpetada oma koosseisu kuuluvaid reserv-

meremehi vastavalt kõigile mereväe erialadele ja tarviduse korral oma koosseisust anda meeskondi sõjalaevastiku täienduseks ja reservlaevade komplekteerimiseks.

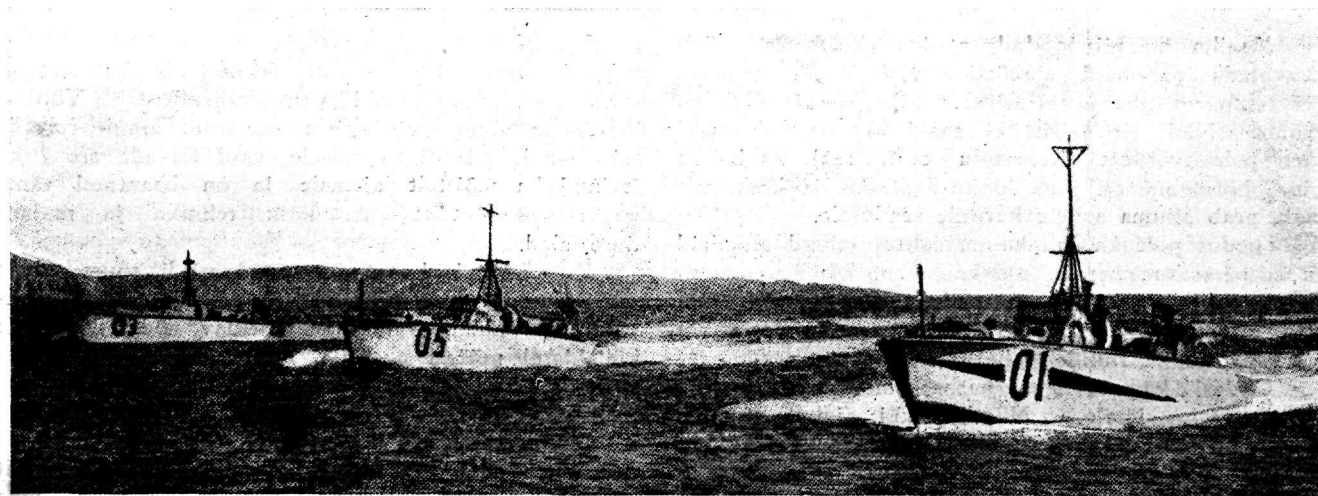
1910. aastal organiseeris admiraliteet veel teise organisatsiooni, n.-n. Royal Naval Volunteer Reserve'i, s. o. Kuningliku laevastiku vabatahtliku reservi. Selle koosseisu kuulusid samuti vabatahtlikult reservmereväelased.

Ujuvabinõusid saadi aga sel teel, et admiraliteet leppis kokku eraisikutega kalalaevade omanikega, kes andsid vabatahtlikult oma laeva kasutada rahu ajal sõjalisteks õppusteks. Maailmasõja alguseks oli selles n.-n. traalrite divisjonis ligi 100 laeva, missugustest osa kuulus admiraliteedile. Inglise kalalaevad, mis käivad Põhja-meres kalastamas, on sobivad traalriteks. Oma igapäevase teenistuse juures, s. o. kalastamisel, nad töötavad paaris, vedades merel suurt noota. Need laevad omavad traalritele sobiva tonnaaži, väikese süvise ja 16—20-miilise kiiruse.

Pessimistid arvavad, et säärane organisatsioon võis tegutseda ainult rahu ajal ja selle peamine ülesanne oli õpetada sõjalaevastiku reservmehi.

Et sääraseid ujuvabinõud aga tõeliselt ka suudavad täita sõjalisi ülesandeid, selles kaheldi.

See idee leidis aga hiljem kasutamist ja säärase vabatahtlike organisatsioonide arengu pöördepunktiks oli 1914. aasta 22. sept. kell 07.20, mil saksa allveelaeva nr. 9 komandör kapt. Weddigen andis käsu: „Esimene torn tuld! Periskoop sissel!“ Esimene torpedoo tabas inglise soomusristlejat „Abukiri“. Pool tundi hiljem tabasid sama allveelaeva kaks torpedoot teist inglise soomusristlejat „Hoguet“ ja tund aega pärast esimese torpedoo väljalaskmist sai kolmas inglise soomusristleja „Gressy“ hävitava torpedoo. Saksa allveelaev oli hävitanud kolm tolle aja tugevaimat soomusristlejat kogusummas 36.000 tonni. Kuna tol ajal allveelaevad olid alles oma

Inglise MTP koondis, mis sooritas reisi Southamptonist—Maltasse. See on esimesi pikemaid sõite sellethübiliste kiirpaatidega. MTP on 60-jalalised, arendavad kiirust üle 40 s/a on relvastatud 2—18" torpedodga

arenemisajajärgul, hämmastus kogu maailm allveelaeva nii suure võidu puhul.

Oli selge, et meresõja ajalukku oli tulnud uus võimas relvaliik allveelaevade näol. Selle relva vastu oli tarvis leida kaitset.

Esimese kaitseabinõuna võeti tarvitusele sellekohane manööverdamine. Sõjalaevad pidid lahtisel merel liikudes tarvitama võimalikult suurt kiirust ja sõitma sik-sak-kursidega. Säärane liikumine oli aga suurematel laevadekoondustel seotud raskustega ja oli väga aegaviitev. Selle peale vaatamata hukkusid ikkagi mitmed suured sõjalaevad tabatuna allveelaevade torpeedodest. Võeti tarvitusele konvoi- ehk saate-teenistus. Et suuri lahingulaevu kaitsa allveelaevade rünnakute eest, ei sõitnud ristlejad ja soomuslaevad mitte enam üksikult, vaid neid ümbritsesid alati kerged ja suure kiirusega destroyerid, sõites sik-sak-kursidega. Tõepoolest, säärane manööverdamine aitas, kuid see vajas väga suurt arvu destroyereid, mida maailmasõja esimestel aastatel ükski mereriik küllaldasel määral ei omanud.

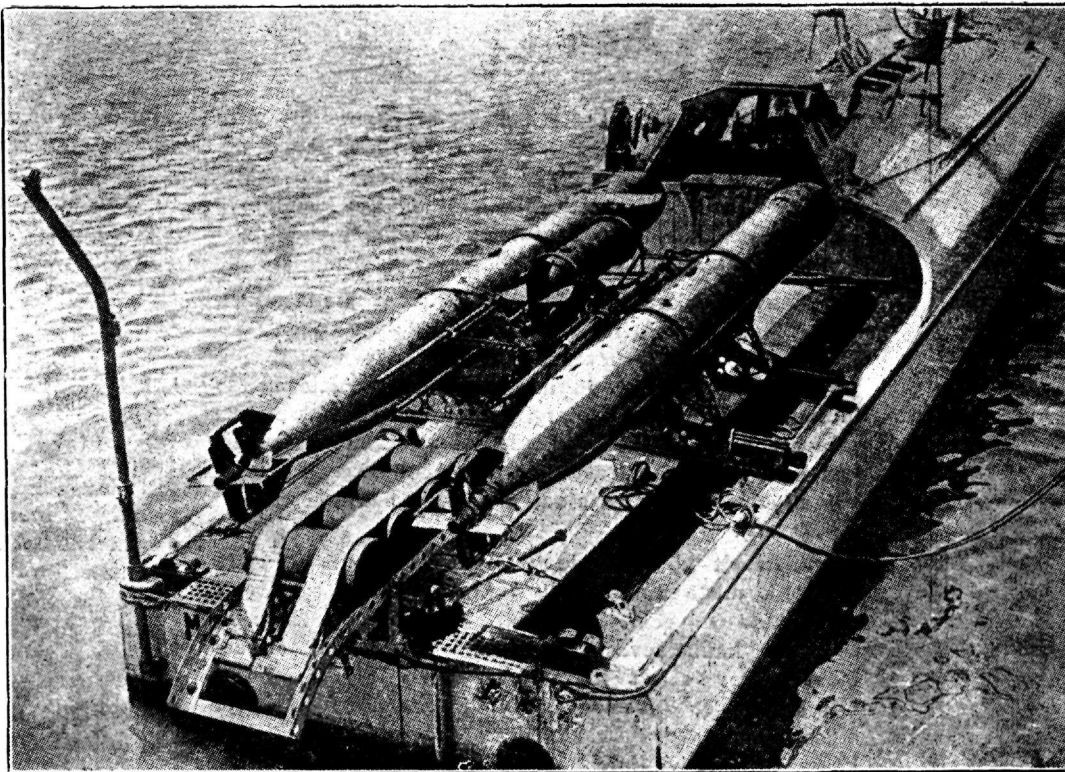
Kuid allveelaevad ei piirdunud sõjalaevade atakeerimisega lahtisel merel, vaid nad tungisid vastase sadamate ette ja sõjalaevastike ankrukohtadele kaitstud reidile.

Reidide ja sadamate kaitseks asetati miiniväljad, kuid ka need ei suutnud takistada allveelaevu. Nüüd tõmmati sadamate ette suured terasvõrgud. Miiniväljad ja allveelaevade vastased võrgud kaitsevad aga ainult siis, kui nende juures olid sellekohased vahilaevad. Vahilaevade ülesanded pandi jällegi sõjalaevastiku kergele jõudude peale.

Kõigi nende abinõudega sõjalaevastik suutis end kaitsta, kuid kaubalaevastik jäi allveelaevade atakkide eest täiesti kaitsetuks. Isegi Inglismaal ei jätkunud sõjalaevu, et kaitsta ka kaubalaevu allveelaevade rünnakute vastu.

Allveelaevade blokaad Inglismaa ümber muutus niivõrd intensiivseks, et ähvardas täiesti lõpetada üle ookeani transpordi. Oli kiiremas korras tarvis leida abinõu, et tõkestada saksa allveelaevade hävitavat tegevust. Ainuke abinõu oli saata merele võitlusse allveelaevade vastu suurel arvu kergeid relvastatud laevu. Kust neid aga võtta?

Loomulikult rakendati kõik need juba rahu ajal organiseeritud jõud sõja ajal tegevusse. Neid oli aga siiski veel vähe. Rekvireeriti kõik kalalaevad ja neile lisaks kõik ujuvabinõud, mis ühel või teisel viisil võisid kasulikud olla, ja neid võis suurema eduga kasutada just võitluseks allveelaevade vastu. Kõigist neist mitmesuguseist ujuvabinõudest organiseeriti n.-n. New Navy, mis ametlikult nimetati

Itaalia moodne MTP

„Auxiliary Patrol'iks“. See organisatsioon moodustas lahingulaevastikule juba nimetamisväärt abijõu ja juba sõja teisel aastal täitis järgmisi ülesandeid, jagunedes ka ise sellekohasteks allüksusteks:

Dover Patrol'i ülesandeks oli ekspeditsiooni korpuse üleviimise kaitseteenistus Doveri väinas.

Tegevus seisis peaaegselt allveelaevade vastases võitluses mitmesugusel kujul, eriti aga sõjatransportlaevade kaitstes.

„Trawler Patrol“, mille ülesandeks oli avastada ja välja traahida saksa laevade poolt pandud miinivälju.

Yacht Patrol'i ülesandeks oli allveelaevu otsida ja hävitada. Mootorpaatide osakonna ülesanne oli sadamate ja baaside kaitse allveelaevade vastu.

Kõigi pingutuste peale vaatamata ei suutnud inglise laevastik sulgeda Doveri väina saksa allveelaevadele, mis sõitsid läbi miinitõkete alt ja ähvardasid väinas pidevalt liikuvaid sõjatransportlaevu, eriti kardetavaks muutusid nad äga ekspeditsiooni-korpuse üleviimisel.

Selle vältimiseks moodustati Auxiliary Patrol'i „Net Drifter Flotilla“, mille ülesandeks oli sulgeda Doveri väin allveelaevade vastaste võrkudega. See raske ja suuri pingutusi nõudev töö suudeti „Net Drifter Flotilla“ poolt korralikult täita, nii et sõja lõpp-aastail juba saksa allveelaevad Doveri väinast enam läbi ei tunginud. Nagu sakslased isegi tunnistasid, oli Doveri väin niivõrd hästi suletud, et allveelaevaga sealt läbitungimine tähendas kindlat hukkmist.

Ühendus Inglismaa ja mandri vahel oli seega kindlustatud, allveelaevad jätkasid aga oma hävitavat tegevust merel kaubalaevade vastu. Selle vältimiseks võeti kasutamisele n.-n. konvoiteenistus ehk

saateteenistus, mis seisis selles, et üks või mitu transportlaeva saadeti merele saatelaevade kaitse all. Saatelaevad asusid saadetava laeva ümber. Kui saatelaevade kiirus oli tunduvalt suurem kui saadetava laeva kiirus, siis liikusid saatelaevad ümber saadetava laeva sik-sak-kurssidega.

Konvoiteenistuseks pidi jällegi oma jõud rakendada Auxiliary Patrol. Sobivamad selleks olid kalalaevad, jahid, mootorvened (suured, selleks eriti ehitatud mootorpaadid) ja mootorpaadid. Peale nende ülesannete kuulus Auxiliary Patroli ülesannetesse veel sobivate reisi- ja kaubalaevade relvastamine, missugustest said kas sõjalaevastiku abiristlejad, suurtükilaevad või allveelaevade hävitajad, n.-n. allveelaevade tuksud (Q-laevad).

Sääraselt kõiki jõude rakendades suutis liitlaste laevastik mitte ainult pidurdada, vaid ka tunduvalt vähendada allveelaevade hävitavat tegevust liitlaste sõja- ja kaubalaevastiku vastu. Hukkunud allveelaevade arv saksa laevastikus näitas järsku tõusu. Oli kindel, et allveelaevade võidukäik oli möödas ja algas nende tegevuse allaminek, mis tunduvalt aitas kaasa liitlaste võidule.

Maailmasõja alguses oli ja jäi ka lõpuni mere valitsejaks liitlaste laevastik. Saksa laevastik, välja arvatud allveelaevade tegevus ja üksikud lahingulaevastiku operatsioonid, jäi kaitseisukorda. Kui Saksa armee vallutas Flandria ranniku, siis organiseeriti selle ranniku ja seal asutatud baaside kaitseks eriline merekorpus ja rida merekindlusi. Merekorpus, mis organiseeriti tegevteenistuse mereväeohvitseridest, allohvitseridest ja madrustest, sai endale ülesandeks valveteenistuse reididel ja merel; teostas lootsiteenistust läbi

miiniväljade; veestas sadamate kaitseks miinitõkkeid ja toimetas traalimisi.

Selleks kasutas ta järgmisi ujuvabinõusid:

kalalaevu, merepüksereid, sadamapüksereid, päästelaevu, mitmes suuruses aurupaate, mootorpaate, mootorjahte, mootorlaevu, hüdrograafia laevu, väiksemaid transportlaevu, tõstelaevu ja suurel arvul auru- ja purjepaate.

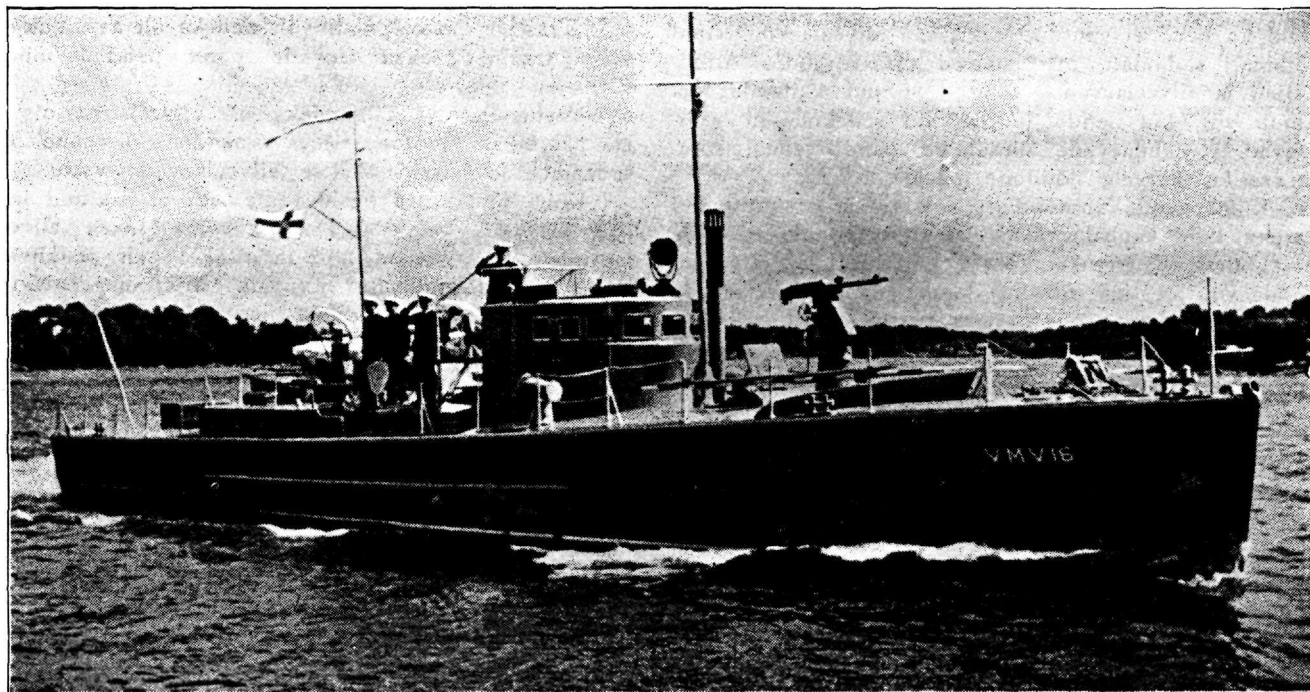
Peale loetletud ülesannete merel täitis merekorpus rea ülesandeid veel kaldateenistuses.

Tema ülesandeks oli kaldal meresideteenistus mereside-postides, hüdrofonide jaamad, pelingaatori jaamad, raadiojaamad, sadamate kaitseks moodustatud udustamise jaamad ja sadamate ehituse ja kindlustamise meeskonnad. Merekorpus ehk Marinekorpus in Flandern täitis hiilgavalt oma ülesandeid. Inglaselt nõudsid väga suuri ohvreid operatsioonid Flandria rannas ja ometi ei saavutanud need soovitud tagajärgi. Samade põhimõtete alusel organiseeriti ka teistes sõdivates mereriikides abijõude sõjalaevastikule.

Vene laevastik rakendas merekaitseks, eriti võitluseks allveelaevade vastu, samuti kõik selleks sobivad ujuvabinõud.

Tulelaevadest, sadamapüksereist ja mootorpaatidest moodustati reidi valvelaevad ja valvelaevad allveelaevade vastaste võrkude juure. Transport- ja vähematest reisiratelaevadest moodustati suurtükilaevad ja traalrid.

Itaalias organiseeriti mootorpaatidest eridivisjonid, mis tegutsesid suure eduga Austria laevastiku vastu. Sealt areneski välja uus võimas laevatuüp — rannamootorpaadid (C. M. B.) ja nende taktika. Tänapäeval nimetatakse neid mootortorpeedopaatideks ja nad moodustavad Itaalia laevastikus eriti tugeva jõu.

Soome valvepaat VMV 16

Saksa tänapäeva moodne MTP

Need tollaegsete olude sunnil loodud merekaitse organisatsioonid täitsid täiel määral oma ülesandeid. Seepärast ei likvideeritud neid organisatsioone ka pärast sõda, vaid suurema või vähema ümberorganiseerimise järele jäeti nad tegutsema ka rahu ajal.

Säärased organisatsioonid on kõik vabatahtlikud, seega ei nõua riigilt erilisi kulusid, kuid riigikaitse seisukohast on nende rahuaegne olemasolu väga oluline. Tarviduse korral ei ole vaja enam alata otsast peale nende organiseerimisega, vaid nad on juba olemas, tarvis nad ainult rakendada vastavate ülesannete täitmisele.

Inglise laevastik, truu traditsioonile, on jätnud alles mõlemad organisatsioonid Royal Naval Reserve'i ja Royal Naval Volunteer Reserve'i. 1922. aastal lõppes nende organisatsioonide reorganiseerimine rahuaegse olukorra kohaselt ja tänapäeval on Royal Naval Reserve oraniseeritud järgmiselt:

Reservi ülemaks on admiraliteedi poolt määratav ülemadmiral, kes allub otsekohe admiraliteedile. Tema juures on nõuandev komitee, mis koosneb eriala ohvitseridest, iga eriala esindajast, Registrar General'ist, kelle ülesandeks on administratiivala juhtimine, era-laevaomanike esindajast ja sekretärist.

Ülemadmiralile allub ohvitserkond ja meeskond. Nii ohvitserkond kui ka meeskond on kaubalaevastikust, kes enne on mereväes teeninud. Kogu reserv jaguneb kolme ossa, vastavalt laevastiku tarvidustele, sest valmistas ju Royal Naval Reserve oma koosseisu ette sõjalaevastiku reserviks: laevastikus teenimiseks, patrulli-teenistuseks, nagu nägime eespool Auxiliary Patrol'i tegevust vaadeldes, ja kalda teenistuseks. Vastavalt nendele nõuetele korraldatakse ka sellekohaseid õppusi, millest ühised õppused on distsipliin, merepraktika, signaaliala ja artilleeria-ala. Erialade järgi jagunevad: laevastiku teenistuse osakond, mis on ette nähtud sõjalaevade täiendusmeeskondadeks, reserv- ja abilaevade komplekteerimiseks. Sellele vastavalt õpetatakse ka kõiki alasid, mida mereväes vaja on. Patrullteenistuse osakond jaguneb: allveelaevade vastu võitlemise, traalimise ja konvoi- ehk saateteenistuse erialade järgi.

Kaldateenistuse osakonnas õpetatakse side, mere-side ala ja mitmesuguseid administratiiv-erialasid. Õppused korraldatakse perioodiliselt igal erialal.

Teine organisatsioon Royal Naval Volunteer Reserve allub samuti otsekohe admiraliteedile. Reservi ülemaks on admiraliteedi poolt määratud admiral. (Admiral Commanding the Reserve), kelle juures on nõuandev komitee.

Komitee moodustatakse presidendist, kelleks on reservi ülemadmiral, admiraliteedi esindajast, reservi kuuluvate divisjonide ülematest ja reservi ülema poolt määratud ohvitseridest.

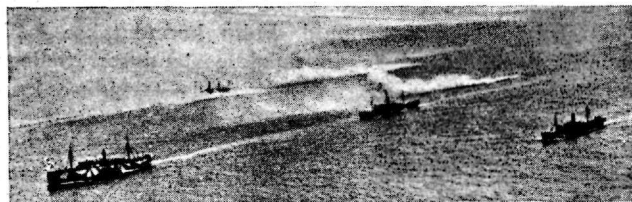
Royal Naval Volunteer Reserve jaguneb 8 divisjoni, kelle juhiks on kapten või komandör. Iga divisjon jaguneb 5 alldivisjoni, keda juhib vanemleitnant või leitnant.

Peale selle on iga alldivisjoni juures üks instruktor mereväeohvitser ja allohvitserid, erialade instruktorid.

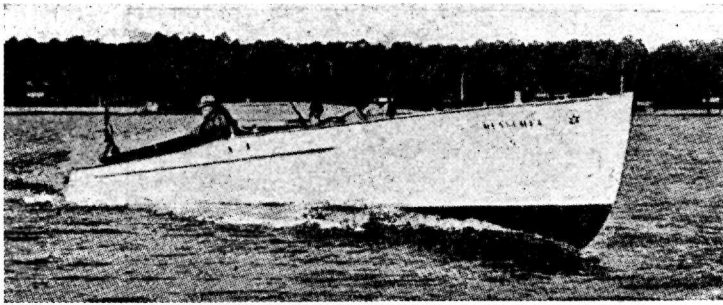
Noorte organisatsioonina on iga divisjoni juures üks alldivisjon poistele, kuhu võivad astuda 12—17 aasta vanused poisid. Selles organisatsioonis teeninud ohvitserid võivad peale sellekohaste eksamite sooritamist ja vastava staaži väljateenimist tõusta auastmes kuni commodore'ini. Koosseisu, peale juhtkonna, võivad kuuluda nii mereväest reservi läinud mehed kui ka asjastuhvitatud vabatahtlikud, vaatamata elukutsele.

Rahuaegne õpetegevus on perioodiline, lühema- või pikemaajalisemate kursuste näol, kus õpetatakse kõiki mereväe alasid.

Royal Naval Reserve'i eesmärgiks on organiseerida reisijate ja kaubalaevastiku mõjuvat koosseisu, juba

Konvoi kaitsmine suitsukatetega rajoonides, kus a-laevade hädaoht eriti suur

Kolbaurumasinaga „Klaus Engelbrecht“, jahtide tehase kiirpaat. Sõidab täiesli suitsuta

rahu ajal tehes ettevalmistusi, et sõja ajal edukalt ära kasutada reisijate- ja kaubalaevu relvastatud laevadena, vastavalt iga laeva taktikalistele omadustele.

Royal Naval Volunteer Reserve'i ülesandeks on aga organiseerida igasuguseid vähemaid ujuvabinõusid ja teha ettevalmistusi, et neid nende taktikaliste nõuete kohaselt ära kasutada merejõudude abijõududena.

Tõugatuna neist tagajärgedest, mis säärase jõudude organiseerimine andis liitriikidele maailmasõjas, moodustasid paljud mereriigid inglaste eeskujul ka sellekohaseid vabatahtlike organisatsioone. Nii on tänapäeval peale suurriikide organiseeritud vabatahtlikest merekaitse-organisatsioonid Soomes, Poolas, Lätis ja Eestis.

Royal Naval Reserve'is, Royal Naval Volunteer Reserve'is, samuti ka teiste riikide sellekohastes organisatsioonides on puhtal kujul läbi viidud mereväeline juhtimine kõigil aladel, välja arvatud Soome merekaitseliit, kus administratiivalluvus on osalt maa-kaitseliidu juhtide käes, õppeala ja taktikaline juhtimine aga mereväelaste käes.

Tänapäeval, mil üldine relvastumine on väga hoogsus, mis annab põhjust kartuseks, et lähemas tulevikus need võimsad relvad pannakse tegevusse nii maal kui merel, iga riik on sunnitud otsima ikka uusi võimalusi, kuidas saavutada kõige rohkem kaitsevõi ka pealetungijõude.

Kahtlemata on ka tulevikusõjad niivõrd hävitavad, et rahvas, kes end tahab kaitsta, peab selleks rakendama maksimum jõudu ja kõik võimalikud abinõud.

Merekaitse organiseerimine on aga eriti raske. Sõjalaevastiku chitamine ja ülalpidamine nõuab väga suurt kulu. Ka isikliku koosseisu väljaõpetamine nõuab väga suurt kulu ja palju aega.

Seepärast ongi paljud riigid loonud sellekohased vabatahtlike organisatsioonid, kuhu koondatakse kõik mehed, kes omavad teadmisi mereasjanduses. Sellega saavutatakse siis isiklik koosseis, keda tarviduse korral juba rahu ajal lühikese ajaga ettevalmistatult sõja ajal võib kasutada. Samuti organiseeritakse ka igasuguseid ujuvabinõusid, mis rahu ajal täidavad mitmesuguseid ülesandeid, kuid sellekohaselt tehniliselt ettevalmistatult võivad täita sõja ajal väga mitmesuguseid sõjalisi ülesandeid.

Merekaitseliit kui vabatahtlik organisatsioon täidab aga rahu ajal veel rea tähtsaid ülesandeid, mis igale mereriigile on väga olulised.

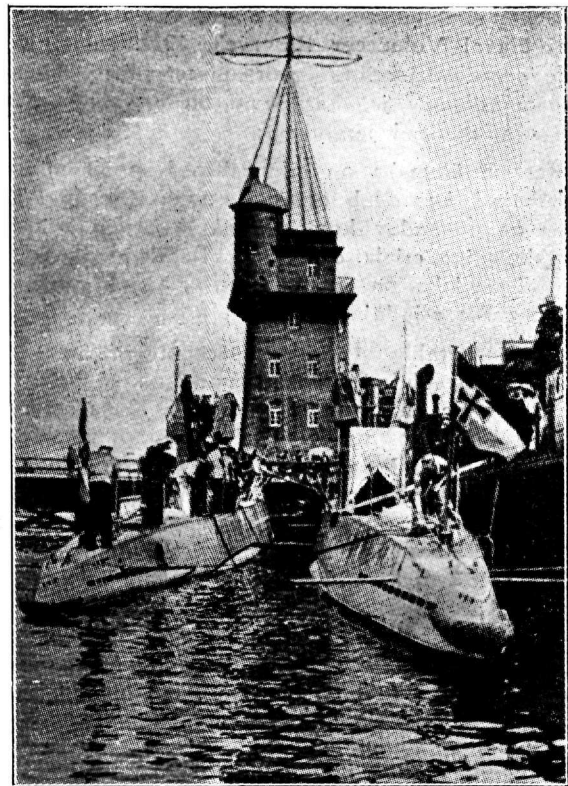
Merekaitseliit kui kaitseliidu üks osa aitab kaasa rahva organiseerimise ja riikliku kasvatuse töös meremeeste ja rannameeste ringkondades, kes, olles seotud tegevusega merel, jääksid maa-välisest kaitseliidust eemale.

Oma mitmekülgse tegevusega haarab merekaitseliit ka suurel arvul oma organisatsiooni intelligentseid kodanikke paljudelt erialadelt, kandes seega merenduse propaganda rahva hulka. See asjaolu on aga mererahvale suure tähtsusega, sest annab ju meri rahvale palju hüvesid.

Uhes sellega aitab see kaasa merekaubanduse ja meresporti arengule. Need kaks viimast, peale otsekohe majandusliku tulu, kannavad riikliku propaganda kaugetele meredele ja võõrastele maadele, ühtlasi kasvatades kodanikke nii kultuuriliselt kui ka riiklikult.

Merekaitseliidu asjalikul juhtimisel suunatakse kauba- ja reisijate-laevastiku arendamist säärases suunas, mis võib kasulik olla merekaitsel.

Merejahtklubides ja rannameeste küldes hakkavad aga tekkima sääraseid ujuvabinõud, mis tehniliselt võivad paremini täita jahisportlase ja rannameeste igapäevaseid ülesandeid, samal ajal aga moodustavad küllalt sobiva üksuse riigi merepiiri kaitseks.

Saksa uued 250 t. a-laevad Kielis

SOOKOLITE PIDUSTUSED TŠEHHOSLOVAKKIAS

Mida meile, eestlastele, on iga viie aasta järele korraldatavad laulupidud, millele elab alati kogu rahvas suure vaimustusega kaasa, seda on tšehhidele umbes sama ajavahemiku järele korraldatavad sookolite pidustused — suurimaid võimlemismänge, mis maailmas üldse korraldatakse.

Sookolite liikumine Tšehhoslovakkias on juba kolmveerand sajandit vana.

Sookol võrsus isamaalistest tunnetest ajal, millal tšehhid kannatasid võõra võimu all. Rahva juhid tulid veendumusele, et füüsiline jõud koos vaimse ja moraalise jõuga ühendab ning säilitab rahvustunde.

Sookol asutati 1862. a., asutaja mõtteteaduse doktor Myroslav Tyrš, pärasine ajaloo ja kunsti professor Praha Karli ülikoolis ja tehnikumis. Tyrš teadis, milline väärtus on rahva üldisel kasvatusel — ja, olles isamaameelne, rakendas ta kogu oma jõu ja energia võimlemisseltside asutamisele. Ta oskas võita parimate rahva poegade ja tütarde poolehoidu, mis garanteeris ta tegevusele suure edu. Sookoli liikmeid kasvas nagu seeni pärast vihma ning praegu seob sookolite võrk tihedasti kogu Tšehhit. Kuid Tyrš ei leppinud üksi seltside asutamisega, vaid ta mõtles väsimatult sellele, kuidas rajada sookolite liikumist kõige paremale alusele. Tema sulest ilmus hulk brošüüre, kirjutusi ajalehtedes, raamatuid, ka n.-n. Tyrši ehk sookoli võimlemissüsteem sai temalt alguse.

Tyrš seadis sookolite kultuur-programmiks demokraatia, vennastuse, kehaliste võimete, moraalsete ja vaimsete omaduste tõstmise ning, olles ise esteet, rõhutas ta esteetika arendamist. Tyrš ütleb: „Meie, soo-

Dr. Myroslav Tyrš

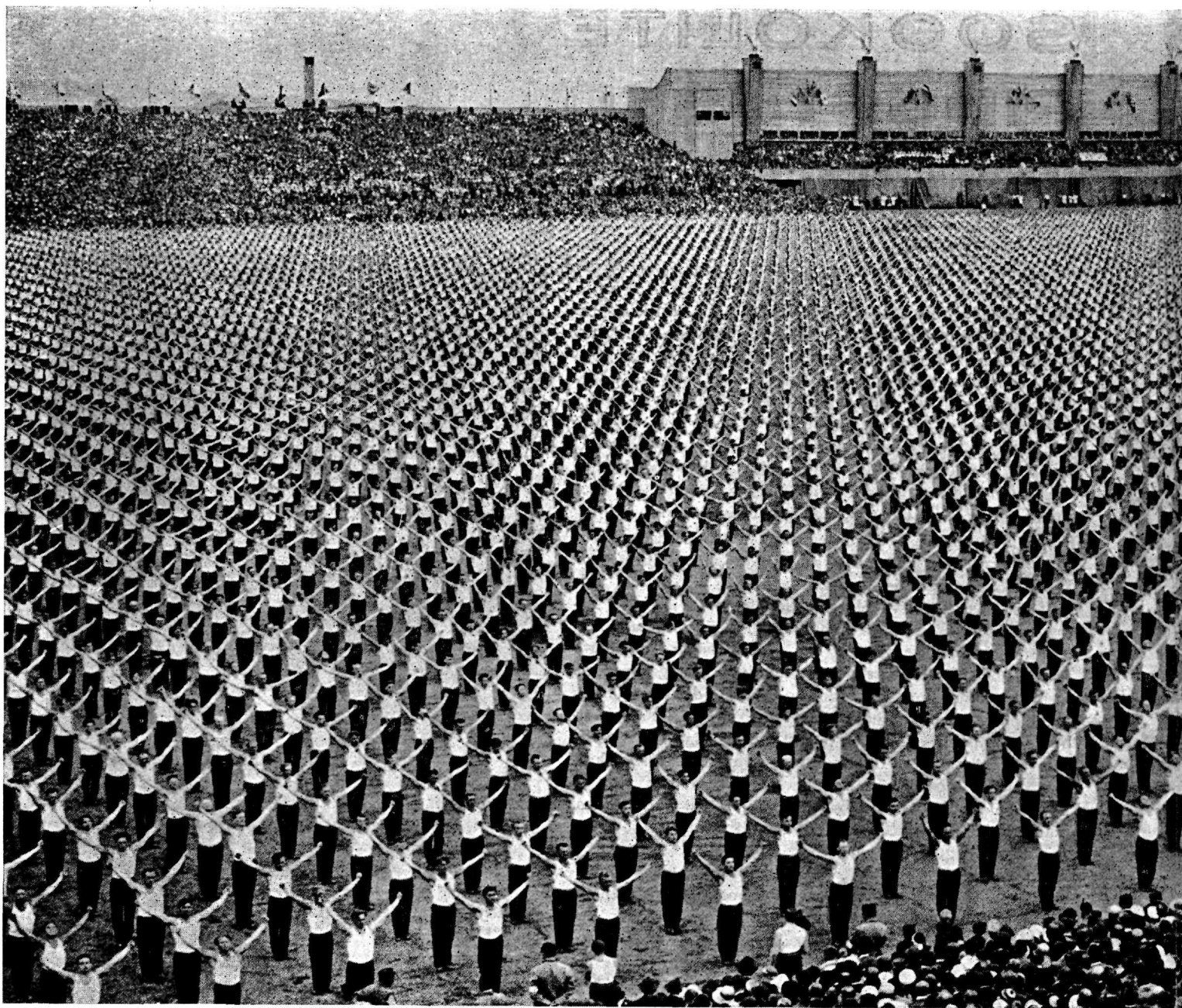
Sookolite rongkäik Prahas

kolite, tähtsaim ülesanne on hoida oma rahvast iga-külgsest erksana, sitkena, jõulisena, mis ei lase rahvast surra välja; hoida teda värskena ning selle kehalise, vaimse ja moraalise tervise juures, mis ei lase enast kuidagi rikkuda.

Olgu tervitatud see, kes meie juure tuleb terve hingega, puhta südamega, olles valmis truult, ennast-salgavalt töötama, aga see, kes mõtleb omakasu peale või kes tuleb meie juure kuulsakssaamise himus, see jäägu eemale meist.

Sookolite peres olgu kõik üheväärsed. See, kelle käsi ehivad rakud ja käsnad, olgu truuks vennaks sellele, kes teeb rasket vaimutööd isamaa heaks.

Ole terve, ilus ja tugev — kehaliselt, vaimselt ja moraalselt, ja ära põlga tööd, sest terve ja tööküllane olevik kindlustab õnneliku tuleviku.“ — Veel palju ilusaid lauseid on ta käsikirjades, nagu näiteks:

„Peame seda hästi meeles: relvi on hõlpus osta; inimesi võib vastuvõetavalt õpetada välja õige lühikese ajaga. Neile võib sisendada isegi entusiasmi. Kuid võimatu on neile kiiruga anda füüsilisi omadusi, mida nõuab võitlus. Vaid pikaajaline ettevalmistus üksinda suudab anda siin otsustavaid tulemusi.“

„Ükski väline võim, ükski toores materiaalne jõud iseenesest ei suuda hävitada rahvast. Seni kui see areneb õiguse-, headuse- ja edu-päikese säras, on rahvas purustamatu, nagu päikesekiired. Ükski pimeduse-, vale- ja vägivallovõim ei suuda teda võita ega hävitada.“

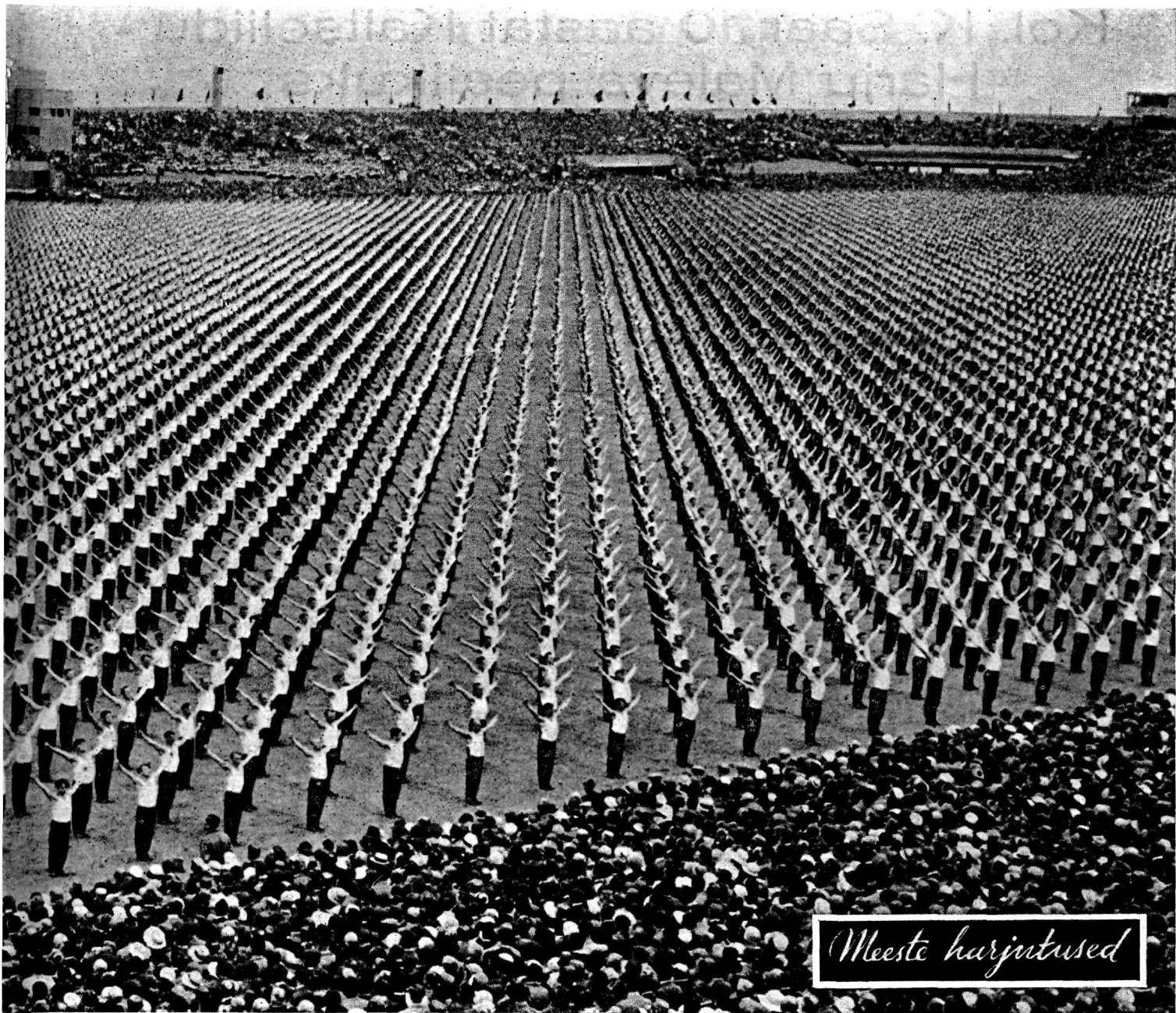
Sookolite kokkutulek Tšehhoslovakkia pealinna Prahasse toimub iga kuue aasta järele. Esimesel kokkutulekul 1882. aastal oli osavõtjaid-võimlejaid ainult 1572

inimest, nüüd aga kindlasti 50.000. See arv on maksev ainult võimlemispidustusil tegelikult esinejate kohta, kuna sookolite organisatsiooni liikmete arvu arvatakse ligi miljonini. Kokku tuli aga Prahasse sel aastal ligi veerand miljonit sookolit.

Sookolite organisatsioon on puhtrahvuslik, seepärast võetakse ka liikmeiks ainult slaavi rahvusest kodanikke, mitte alla 18 a. vanuseid, mõlemast soost. Ei võeta vastu isikuid, kes erakonna huve peavad pühaks isamaa huvidest, näiteks mõnede tööliste organisatsioonide liikmeid internatsionaalsete kavatsustega.

Peale selle sisseastuja peab olema vooreslik ja üldse oma ülalpidamises korralik

Sisseastuja kirjutab alla töotusele, kuus kuud on ta proovi peal ja pärast seda antakse talle välja tun-

Meeste harjutused

nistus, kuhu märgitakse osavõtmised harjutusist ja õpetlikest loenguist.

Naissoost liikmed on täisõiguslikud.

Lastel 8—14 a. ja noortel 14—18 a. on organisatsiooni juures eriosakond.

Kõik liikmed on kohustatud võtma osa võimlemis- ja õpetlikest loenguist.

Need liikmed, kelle vanus ulatub kuni 26 a., võtavad osa kõigist harjutusist, mis nähtud ette määrustikus.

Liikmed 26—35 a. ilmuvad harjutustele ajajärgus aprillist septembri lõpuni kaks korda kuus. Vanemad liikmed, 35—42 a., teevad läbi kõik sõjaväelise iseloomuga harjutused.

Liikmed peavad omavahel käituma vennali-

kult, rääkima „sina“ ja tervitama sõnaga „Na zdar“ („Tervist“).

Kõiki liikmeid võib valida organisatsiooni juhatusse, neil on õigus kanda „Sookoli“ märki ja vormi.

Vorm koosneb punasest pealmisest särgist, hallikaspruunist kuuest üle õla käivate trippide või vestiga, sama värvi pükstest, säärtsaabastest, mustast vööst pandlaga, mustast mantlist, musta värvi ümmargusest sirmita mütsist sule ja punase põhjaga.

Peale selle paraadvormi on olemas ka õppuste ülikond, mis on väga kerge ja lihtne.

„Sookoli“ tegevus on tsentraliseeritud. Väikesed kohalikud rakukesed on koondatud niinimetatud „ednota“de ümber.

„Ednota“t juhib komitee ja üldine koosolek. Ko-

Kol. K. Saar 10 aastat Kaitseliidu Harju Maleva pealikuks

Kaitseliidu Harju Maleva pealikul kol.-lt. Kristjan Saarel möödus 30. juunil 10 aastat asumisest Harju Maleva pealiku kohale. Selle aja kestes on kol. K.

Saar suutnud võita laialdases Harjumaa kaitseliitlaste peres ja kogu Harjumaa rahvas suure poolehoidu ja lugupidamise. Ta on kümne aasta kestes kaasa löönud kõigis maakonna suuremais üritusis, olgu see siis kodukaunistamine, nimede eestistamine või teised üleriikliku tähtsusega üritused.

Kol. K. Saar sündis 29. augustil 1894. a. Viljandi maal. Lõpetanud Paide linnakooli ja pedagoogikakursused, töötas lühemat aega Järvamaal Karinul, ministeeriumikooli juhatajana. Maailmasõda tõmbas tema aga vene väkke. 1916. a. lõpetas ta Vladimiri sõjakooli ja saadeti ohvitserina rindele, kus ta Riia all sai raskelt haavata. 1919. a. keskpaiku tuli ta Eesti sõjaväkke, teenides Viljandis kooliõpilaste roodu ülemana. Vabadussõja lõppedes määrati ta 1920. a. Petserimaa kaitseliidu 4. osakonna ülemaks, kust hiljem üle viidi Tallinna Vahipataljoni, kus teenis kompanii ülemana. 1922. a. viidi 10. jalaväe rügemendi kompanii ülemaks, kus teenis ka pataljoniülema kohustetäitjana.

30. juulil 1928. a. määrati ta Harju Maleva pealiku kohale, kus teenib ka praegu. 24. veebruaril ülendati ta kolonel-leitnandiks. Teenete eest on K. Saarele annetatud Valgerist, Soome valge roosi rist ja 3. kl. Kotkarist.

Märkides 10 a. tähtpäeva Harju Maleva pealiku kohal, ühinevad Kaitseliidu pere ja kodanikud, kellel olnud K. Saarega kokkupuuteid, soovides jõudu ja õnne kestvaks koostööks, mis seni on olnud väga tulemusrikas.

mittee valitakse üldise koosoleku poolt ühe aasta peale. „Ednota“ ülem juht on vanem.

Komitee võtab vastu uusi liikmeid, juhivad majanduslikke asju. Komiteele määratakse abiks komisjonid, nagu organiseerimise, ehituse, invaliidide jne.

„Ednota“ omakorda koonduvad n.-n. „szupa“deesse“ (10—140 „ednota“t“ ühes „szupa“s“). „Szupa“d“ on ühendatud „Tšehhoslovakkia sookolite keskuhingusse“. Selle ülemjuhatus on presiidium, mis koosneb 20 liikmest ja valitakse 2 aasta peale. Presiidiumile kuulub täidesaatev võim.

„Sookoli“ organisatsioon omab hästi arenenud propageerimisaparaadi.

Kihutustöö „Sookoli“ ideede levitamiseks on mitmesugune. Ta koosneb:

1. Avalikest harjutustist,
2. ekskursioonest,
3. kirjandusest.

Ekskursioonid kannavad sõjaväe manöövrivite ilmet. „Sookoli“ kirjandus on arvurikas. Üldse antakse välja üle 80 ajakirja. Peale selle veel palju raamatuid, brošüüre, instruksioone.

„Sookol“ paneb palju rõhku sõjaväeliste

harjutustele. Kõik liikmed, oma vanadusele vaatamata, on kohustatud tegema läbi kõik sõjaväelise iseloomuga harjutused.

Sookolite tänavune kokkutulek oli järjekordselt kümnes, seega elas Praha äsjalõppenud sookolite võimlemispidustuste korraldamise juubeli-tähe all. Olenevalt sellest oli ka tänavustele pidustustele eriti suurt rõhku pandud. Võõrad, kes möödunud sookolite pidustusi külastasid, võisid juba Tšehhi piiri ületades tähele panna, et kogu Tšehhoslovakkia elab peamiselt ainult sookolite pidustustele. Raudteejaamad olid kõik lipuhtes, pikad erirongid pidustustele sõitvate sookolitega veeresid Praha poole ja kõikjal oli märgata rõõmsat ja elavat askeldamist.

Endise, rahva poolt igavesti armastatud presidendi nime järgi nimetatud Masaryki-staadion mahutab 175.000 pealtvaatajat, kui arvata sinna juure 50—80.000 tegelast-võimlejat, siis saame piltliku ettekujutuse sookolite pidustuste võimsusest ja ulatusest.

Sookolite kongress peeti tänavu 29. maist kuni 6. juulini, kusjuures pidustuste raskuspunkt langes viimastele päevadele.

Pidustuste eelviimasel päeval, 5. juulil, kui esines

Mark van Jung 50-aastane

Mees, kellel kaitseliidu elus suured teened

26. juulil s. a. jätab seljataha oma elu esimesed poolsada aastat Eesti avalikus elus hästi tuntud kuju — Mark van Jung. See mees on tööga koormatud n.-ü. käest-jalust. Ettevõtliku töömehena on ta direktoriks meie kõigis suuremates manufaktuuri- ja tekstiilvabrikutes, lisaks tegutsedes veel teistes ettevõtetes. Kuid kogu selle töö kõrval on ta mahti leidnud kaasalöömiseks reas seltskondlikes ja heategevates organisatsioonides.

Eriti elavalt on ta osa võtnud Kaitseliidu tegevusest ja selle muredest. Juba mitu aastat on ta K.-l. Harju Maleva majanduspealik, olles ühtlasi Kaitseliidu Peastaabi juures tegutseva finantskomitee liige. Ta on tegutsenud suure mätseenina, kelle kaudu Kaitseliit on saanud rohkesti majanduslikku toetust edukamaks tegutsemiseks.

Kuid Mark van Jungi teened Kaitseliidu alal ulatuvad isegi sellesse ajajärku, millal Kaitseliit oli oieti alles organiseerimisel. Tegutsedes 1918. a. Sindi tekstiilvabrikute direktorina, varustas ta täiel määral kõiki oma vabriku töölisi, kes sel ajal astusid Kaitseliitu. Mida see toetus tähendas selle aja kohta, millal Eesti rahvas maailmasõjast vapustatuna majanduslikult nõrkadel tingimustel astus enda kaitseks vabadussõtta, on igapähelegi selge.

Suure toetaja teenete hindamisena Kaitseliidu tegevuses on M. van Jungile annetatud Kotkarist ja Valgerist, mida ta võib kanda auga. Peale selle Eesti Punase Risti kõrgeim aumärk, Püha Platoni kõrgem aumärk, skautide svastika-märk jne. Nende aumärkide omamine on selgeks tõenduseks selle kohta, kui väsimatu on M. van Jung olnud teenete pakkumisel meie elu mitmesugustel aladel.

Ta on alati appi astunud kui on tarvis olnud avitavat kätt. Meenutagem kas või Männiku kurba plahvatusõnnetust. Siis ta esimesena annetas kannatanute jaoks suurema summa raha. Või meenutagem Eesti sportlaste sõitu Berliini olümpiale, kust tuldi tagasi suurte võitudega. Polnuks M. van Jungi suurt majanduslikku toetust, olnuks küsitav nii tubli esinemine Berliini olümpial. Nagu teistelgi aladel, on ta spordiliikumisele sageli annetanud summasid. Oli ju tema see, kes oli Tallinna Jalgpalli Klubi peaseeneri jaoks kui klubi ähvardas ilmajäämine spordiväljakust. Meie ei teagi kui sageli ta on teistel puhkudel toetanud spordiüritusi ja ettevõtteid.

Kõige oma heategevuse kõrval on Mark van Jung jäänud väga tagasihoidlikuks inimeseks, kes ei salligi, et tema teenetest räägitaks. Seepärast tuleb nendegiriidade ilmumise puhul temalt paluda vabandust.

50. eluaastast üle astuv hällipäevalaps on sündinud 26. juulil 1888. a. Moskvas. Samas linnas sai ta ka oma hariduse. Lõpetas evang.-lut. realkooli ja hiljem Moskva tehnikaülikooli, omandades inseneri kutse. Eestisse elama asus ta 1916. a. septembris. Siis olid ärevad ajad. Puhkes Vene revolutsioon ja kired löid lõk-kele. Tegutsedes sel ajal Sindi vabrikutes töö kordagi ei jäänud seisma. Ja kui tekkis toormaterjalide puudus, siis asutas ta nende tootmiseks vabrikud, nii et Sindi tekstiilvabrikud võisid ikkagi edasi töötada ja tuhanded inimesed leiba saada.

Eraelus ei armasta ta suurt seltskonda, vaid viibib meelsamini intiimsete sõprade ringkonnas. On kirklik fotograaf, omab üle 2000 eks. raamatukogu ja igasuguseid kollektsioone.

Soovime juubilarile parimat edu ja õnne samas vaimus edasitegutsemiseks ja loodame, et ta jääb Kaitseliidule niisama truuks kui seni.

staadionil umbes 5000 naisvõimlejat, hakkas korraka nii tugevasti sadama, et kogu väli kattus veeloikudega. Aga see ei häirinud sugugi võimlejaid. Kui oli tarvis laskuda maha, laskusid võimlejad rahulikult veeloikudesse, ilma et selle all võimlemise tehniline külg põrmugi oleks kannatanud. See näitab, kui võrd distsiplineeritud on sookolid ja kui võrd tõsiselt nad võtavad oma ülesandeid.

Aga juba pidustuste viimasel päeval, 6. juulil, oli ilm jälle ilus ja sookolite võimlemispidustuste lõpp-rongkäik ei saanud enam millestki häiritud. 80.000 distsiplineeritud võimlejat sammus sirgetes ridades läbi Praha tänavate, saadetuna määratute rahvahulkade rõõmu- ja poolehoiuhoisest. Ainult välis-

maalasi oli selles rongkäigus üle 7000 inimese 187 lipuga, Eesti võimlejate esindus kaasa arvatud.

Pilt, mis selle rongkäigu puhul pealtvaatajatele avanes, on kujutletav ja mõistetav meile, kui meie tuletame meele oma äsjalõppenud laulupidu ja lauljate rongkäiku Vabadusväljakult laululavale. Võimlejate rongkäigu pikkus Prahast ulatus kuuele kilomeetrile, oli kogu tee palistatud määratust juubeldavast rahvahulgast. Paljud pealtvaatajad, eriti välismaalased, kes seda kaunist vaatepilti ei raatsinud kaotsi lasta minna, või kes tahtsid näha seda paremini, võtsid rongkäigu jälgimiseks paremad kohad sisse juba eelmisel õhtul või öösel vastu rongkäigu päeva. Kuna ainult mõnedel olid kaasas kokkupanda-

vad toolid, kus nad võisid sündmuse jälgimist oodates jalgu puhata, pidi suur enamuse pealtvaatajaid kuni 10 tundi püstijalu seisma, sest võimlejate möödamsimine kestis juba ise neli tundi, paljud jälgijad asusid aga oma kohtadele juba 5—6 tundi ja rohkemgi varemalt.

Võimlejate rongkäigu ees sammusid külalised — välismaa võimlejate esindused oma kirevate lippudega. Siin sammus ka Eesti võimlejate grupp, keda tervitati rahva poolt elavalt ja soojalt.

Sookolite esinemine võimlemisstaadionil, see on maailmine pilt, mis kinnitab võimlejate imetusväärset arenemist ja distipliinitud. Vaatajad, eriti võõrad, imetlevad eriti suurte massvõimlemiste kombinatsioonirikkust ja puhtust. Tänavuste võimlemispidustuste kohta üteldakse, et sookolid üllatasid täiel määral kombinatsioonidega massvõimlemises, kus järgnesid üksteisele julged rivide ümberasetused, pöörded, hüpped ja isegi püramiidid, mis vähem treeneritud masside juures oleksid võinud lõppeda täielise segaminipaiskumise ja anarhiaga. Sest peab võtma arvesse, kui võrd piinlikult täpselt orienteerumisvõimet, kindlust ja rivitumisosavust peab misuguses suures massiski omama iga üksik võimleja, et rivid jääksid igas suunas ikka nõorsirgeteks ja et hilinevad liigutused ei rikuks üldist harmooniat. Sookolite kiituseks peab ütleva, et nad töötasid suurte massidena kui hästiõlitatud masin, veel enamgi — kui täiesti ühtekasvanud orgaaniline tervik, keda hoidis koos ühtlane rütm. Ei olnud märgata sugugi, nagu seda juhtub sageli massesinemiste puhul, et hoitakse kramplikult kinni kätemöödetud kohast, painutatakse ülakeha ja vibutatakse vaid käsi. Siin elustas võimlemist just suur liikumine, massiline voogamine, mis lõi alatasa uusi fantastilisi mass-ornamente geomeetrislike joontega.

Väga osavalt oli aga kasutatud ka kõiki värvi-üansse, mida pakuvad võimlejate riietus, peakatted,

käed ja näod. Sellest tingitult muutus võimlemisväli kord siniseks, kord punaseks, kord valgeks, olenedes võimlejate asetamisest, et siis sini-valge-punaste viirgudena, sõõridena ja nelinurkadena vahelduda, mille juures liigutused ise kui rütmiline lainetus, kui merevoogamine või kui tuuleil viljapõllul pani helkima nende värvide kombinatsioonid erinevates nüanssides. Kõiges selles oli suurejoonelist liigutuste mängu, nagu suurejoonelist värvidemängugi, mida rõhutas ja kriipsutas alla esinemisteks eriti komponeeritud muusika, kus vaheldus rõõm, tõsidus, kurbus (lein eseseisvusvõitluses langenud sookolite pärast) ja valmidusülevus uuteks pingutusteks. See andis esinemistele erilise elamusrikkuse, muutes selle mehaanilisest hingestatuseks, hingeliseks, kus füüsiline element sulas kokku psüühilise, tõstes õieti selle esiplaanile, ja alistades füüsilise elemendi hingeliste emotsioonide väljendusabinõuks. Suuremal määral esines see veel õhtusel vabaõhu-pantomiihil, kus algul õhtusest pimedusest hõljus kõrguses ainult suur veripunane süda, kantud kolmest veripunasest ristist. Peagi varjusid aga ristid pimedusest esiletunginud sookolite võimlemis- ja tantsurühmade kaudu rahvuslikuks trikolooriks, mida asusid ründama grotesksed papist suurtükid, tankid, kuljuste ja käraga pealetungivad mustlaslikud voodid, et peagi taganeda õhkupaiskuvate, mürtsuvate rakettide valgusel ja tulekirjades valgustunud sookolite embleemide müüri ees, mille taga moodustusid uued tantsu- ja võimlemisgrupid elurõõmu ja elukauniduse väljenduseks. Punane süda jäigi helendama öisesse taevasse, kui etendus katkes sajatuhandelise pealtvaatajatemassi vaimumstatud juubelduses.

Nüüd on kümnes sookolite kokkutulek möödas, võimlejad on oma kodukohtadesse laiali sõitnud ja pidustuste meeoleolu on vaibunud Praha tänavail. Järgmine sookolite XI kokkutulek on kuue aasta pärast 1942. aastal.

Sisevete Lõuna divisjoni mootorpaat „Võhandu“ ristimine ja lipuheiskamine

Läinud kuu teine pühapäev kujunes rahulikule Võõpsu alevikule elevusrikkaks päevaks.

Kohalik sisevete Kaitseliidu üksus ristis oma äsjaostetud mootorpaati.

Sel puhul korraldas sisevete Lõuna divisjon Võõpsu sadamas aktuse.

Aktusest osa võtma olid ilmunud kõik sisevete üksuste esindajad oma mootorpaatidega ja Peipsi laevastiku divisjoni ülem s.l. „Tartu’ga“.

Kuna maleva pealik ei saanud aktusest osa võtta, siis tema asemel võttis aktusest osa maleva pealiku abi H. Lauri.

Aktuse avasõnas andis maleva sisevete üksuste pealik leitnant E. Jaanson lühikese ülevaate Lõuna divisjoni organiseerimisest, juhtides erilist tähelepanu asjaolule, et Lõuna divisjon suutis lühikese ajaga võita kohaliku seltskonna sooja poolehoidu, kelle kaasaabil suudetigi muretseda mootorpaat.

Paadi õnnistamist toimetasid kohalikud vaimulikud. Pidulikust jumalateenistusest võttis südamlilikult osa kohalik rahvas, kes täitis sadama viimse kohani.

Pärast jumalateenistust ristis Naiskodukaitse Tartumaa ringkonna esinaine pr. Pukk mootorpaadi traditsioonilise laeva ristimise kombe järele. „Võhandu’ks“.

Maleva pealiku abi H. Lauri sütitava kõne saatel heisati m.-p. „Võhandu’le“ esmakordselt Kaitseliidu mereüksuste lipp.

Peastaabi mereüksuste pealik oma kõnes võrdles m.-p. „Võhandu’t“ lahingulaevadega ja eestlaste ning saksa raudrüütli relvastuse vahelkorda „Ümara“ jõe lahingus.

Peastaabi esindaja andis edasi nii Võõpsu divisjonile kui ka äsjavannutatud kaitseliitlastele ja Naiskodukaitse liikmetele südamlikud tervitused Kaitseliidu ülema poolt.

Järgnes rida tervitusi naaberüksustelt, Peipsi laevastiku divisjonilt, piirivalvelt ja seltskondlike organisatsioonide esindajailt.

Pärast aktust sõideti äsjaristitud m.-p. „Võhandu’ga“ mööda sama nime kandvat jõge kuni Peipsini ja tagasi.

Õhtul oli ühine koosviibimine ja pidu Võõpsu seltsimajas, millest osavõtt oli väga elav.

Põhja divisjoni orkester oma heade ettekanne-tega võitis kohaliku rahva sooja poolehoidu.

Lahkudes viisid külalised ja kõik sisevete mere- mehed idüllilisest Võõpsust ja Võõpsu külalislahkest seltskonnast kaasa kõige paremad muljed.

TURISMI HOOAJAL

Turist tähendab selle sõna prantsuskeelse algupära järgi isikut, kes nautides rändab ilusais maastikes. Turismi esimesed harrastajad olid inglased. Teiste rahvaste hulgas levis see komme palju hiljem. Samuti oli möödunud sajandil turismi piirkond võrdlemisi kitsas. Vaatamisvääreiks peeti ainult ajaloolisi linnu ja maakohti, kuna looduslikult ilurikkad maastikud jäid 19. sajandi turistil sageli nägemata. Uuemal ajal on turismi piirkond laienenud. Vanadele turismimaadele, nagu Itaalia ja Prantsusmaa, on tekkinud edukaid võistlejaid. Maailm on mitmepalgeline ja seda on uueaaja turist hakanud mõistma. Tema huvi küünib kaugemale vanadest ajaloolistest linnadest, Alpi mägestikust või Vahe-mere suvitusrandadest. Tänavu kevadel peetud rahvusvahelisel turismiliidu konverentsil kinnitati, et viimaseil aastail turismiliiklemine on oma huvi suunanud üldse põhjapoolsetele maadele, mis ulatub kuni keskööpäikesega Lapimaani.

Peab aga kohe tähendama, et turistide ligitõmbamiseks on tarvis luua vastavad eeltingimused. Kõigepealt tuleb hoolitseda selle eest, et võõrastele liiklemiseks ettenähtud kohad oleksid korraldatud kultuurinimese vajaduse kohaselt. Hügieenilis-sanitaarsed ja kultuurilised nõuded peavad vastama täieliselt ajanõuetele, ainult siis võib loota turistide külastamise tõusule. Head hotellid, turistide kodud, pansionid ja üüritavad korterid etendavad esmajärgulist osa turistide ligitõmbamisel. Peab silmas pidama ka asjaolu, et oma peatuskohast turist saaks esimese ja vahel ka ainsa mulje sellest riigist ja kohast, mida ta külastab. Mitte vähem tähtsad pole liiklemise võimalused. Siia kuuluvad kõigepealt head teed. Liiklemine jõuvankreil näitab viimasel ajal üha rohkem tõusu, seepärast head autoteed meelitavad ligi autodega reisijaid. Ka raudteede, laeva- ja õhuliinide tariifid ning sõiduplaanide kooskõlastamised evivad turismiseisukohast mõõduandvat tähtsust. Me teame, et turismitähendus seisab igal maal peamiselt sissetulekute saamises, kuid see ei tohi kunagi muutuda nõõrimiseks. Tõeline võõrastelahkus on üks tähtsaimaist tegureist võõraga käitumisel. Teenimise printsip peab olema rajatud aususele. Idamaine tussamine ja nõõrimine peletab turistid eemale. Vanad turismimaad lähevad oma vastutulelikkuses koguni niikaugemale, et loovad igasuguseid soodustusi turistidele. Turismipoliitika jälgib ju õieti seda, et võõraste liiklemine oleks rahvamajanduslikult tasuv. Selleks aga on tarvis järjekindlalt soetada neid eeltingimusi, millel baseerub turism. Tuleb jälgida, et need eeltingimused vastaksid aja nõuetele.

Igas riigis, nii ka meil, on riigivõim võtnud turismi alal juhtiva osa enda kätte. Kõigepealt on seda tarvis turismipoliitika pärast kõige laiemas ulatuses. Võõrasteliiklemise poliitika ülesanded võib kokku võtta järgmiselt: 1) Kui võõrasteliiklemine on

rahvamajanduslikult kasulik, soetada järjekindlalt neid eeldusi, millel baseerub võõrasteliiklemine, jälgides, et need eeltingimused vastaksid ajanõuetele; 2) tõsta nende ettevõtete ja asutuste võistlusvõimet, mis võõrasteliiklemisest saavad otsest tulu (võõraste majad, pansionid, raviasutused, raudtee, laevaliinid, autobused jne. jne.); 3) teostada aktiivset võõrasteliiklemise propagandat.

Kui luuakse kuludega seotud eeltingimusi turismi arendamiseks, siis on loomulik, et see liikumine end rahvamajanduslikult peaks tasuma. Turismi statistika teostamine nii, et see hõlmaks tõesti kõiki turiste, ei ole kerge. Isegi rahvusvahelistel statistika-kongressidel ei ole leitud rahuldavat meetodi turismiliiklemise tulude ja kulude registreerimiseks. Riikliku maksubilansi ja sellega ka turismipoliitika seisukohast oleks aga turismi statistikal tähtis ülesanne selgitada välisvõõraste arvu ja nende peatusaja vältust, et nende andmete najal teha arvestusi kulutatud summade kohta. Statistika on ka abiks turismi propaganda teostamisel, sest ta näitab, kust on pärit enamik võõraid ja kuhu tuleks suunata edaspidine propaganda. Kui jälgida möödunud aasta statistikat, siis näeme, et Eestit külastas aasta jooksul 71.390 välismaalast välispassiga. Kui siia juure arvata ookeanilaevadega külastajad, kellede arv ulatab 4082 inimeseni, saame üldsumma 75.472 inimest. Rahvuste järgi on esimesel kohal Soome 9798 inimesega, teisel Rootsi — 5888 inimesega, kolmandal Saksamaa — 4066 inimesega, neljandal Lätimaa — 2210 inimesega, viiendal Poolamaa 1637 inimesega jne. Pealeselle külastas Eestit 40.624 lätlast isikutunnistusega. Supelasutustest on esimesel kohal Pärnu 3268 võõraga, teisel kohal Narva-Jõesuu 821 võõraga, kolmandal kohal Haapsalu 807 võõraga ja neljandal kohal Kuressaare 414 võõraga. Oletades, et iga Eestit välispassiga külastanud välismaalane jättis siia raha Kr. 100, iga reisikaardiga külastanud soomlane Kr. 50, iga ookeanilaevaga Tallinna sadamat külastanud turist Kr. 20 ja iga isikutunnistusega lätlane Kr. 5, siis

Pühajärve „Turistide Kodu“

Pühajärve paadisadam

toodi välismaalaste poolt raha maale Kr. 2.871.460. Kulutuste arvud on määratud oletuste järgi, sest ükski statistika ei saa täpselt kindlaks määrata, kuipalju keegi välismaalane meid külastades siin raha välja annab. Võime ainult seda kinnitada, et arvud on võetud minimaalsed. Tegelikult võivad nad palju suuremad olla.

Turismipoliitika valdkonda kuulub ka sisemaine turism, mille propaganda teostub järgmistel eesmärkidel: 1) soovitada matkamise, suvitamise või ravimise otstarbeks kodumaa vastavaid kohti; 2) juhtida oma rahva tähelepanu kodumaa looduslikult kauneile ja tähelepanuväärseile kohtadele, tõstes rahva arusaamist omamaa kultuurist ja väärtusest; 3) suunata matkajaid, eriti koolinoori, ajalooliselt tähtsatele kohtadele, linnustele, lahinguplatsidele jne.; 4) soodustada meie rahva vastastikust tundmaõppimist maal ja linnas, samuti tutvustada kodanikele vastastikku nende tööd ja tegevust, elukorraldusi jne.; 5) võimaldada tutvumist meie vähemusrahvaste elutingimustega, eriti rootslastega saartel, venelastega Petserimaal ja idapiiri läheduses; 6) tutvustada kodanikke meie tähtsaimate tööstuskeskustega ja tehnika saavutustega ning arenemisega; 7) rahvamajanduslikel kaalutusil püüda oma rahvast tagasi hoida liigsetest välisreisidest.

Üldiselt peab tähendama, et meil sisemaine turismiliikumine lonkab. Kui möödunud aastal käis välismaal matkamas 51.934 Eesti kodanikku, siis kodu-

maal matkajate arv oli äärmiselt väike. Tõsi küll, kodumaal matkajate arvu on raske kindlaks teha, sest paljud inimesed kui ka üksikud organisatsioonid teevad seda oma algatusel, ilma et see kuskil ametlikus kohas registreeritaks. Kuid ühine tendents kaldub sinna, et eelistatakse välismaad kodumaale. Seda küsimust iseloomustavad reise korraldavate organisatsioonide aruanded. Neist näeme, et kodumaisist matkadest võetakse väga tagasihoidlikult osa, olgugi et nende matkade arv on väike, kõigest 3 kuni 4 suve jooksul. Nagu paljudes asjades, nii ka siin on moodi läinud „välismaa-haigus“. Mul oli kord juhuse pealt kuulata, kuidas eestlane võis laialt rääkida ja kiita Rootsi linnu ja maastikke, kuid Eestist ei teadnud ta peaaegu midagi. Ta oli teinud mõned omnibusetripid Rootsis ja armastas sellest igal võimalikul juhtumil rääkida. Kui aga rootslane, kes oma maad nähtavasti väga hästi tundis, hakkas pärima teateid meie looduslikult kaunimate ja tähelepanuväärsemate kohtade üle, siis selgus, et eestlane tundis omast kodumaast peale Tallinna veel vaid mõnd linna ja suvituskohadest ainult Narva-Jõesuud. Taskus oli tal aga kaks reisikaarti, üks Kesk-Euroopasse, teine Lõuna-Euroopasse. Käesolevaga ei taha meie muidugi eitada välismaa reiseid tähtsust. Kultuurilisest seisukohast on väga tähtis tundma õppida võõraid rahvaid ja nende eluavalduisi, nende kunstilisi ja vaimseid saavutusi. See mõjutab kahtlemata iga riigi kultuurilist arengut. Kuid see mõju on palju suurem sel juhtumil, kui välismaad külastajal kodanikul on oma kodumaast selge pilt. Pealegi on see rahvamajanduslikult kahjulik, kui välismaa reiseid muutuvad moehaiguseks. Oletades, et iga välispasiga välismaal käinud Eesti kodanik viis raha maalt välja Kr. 200, iga reisikaardiga Soomes käinud Kr. 50 ja iga isikutunnistusega Lätis käinud Kr. 3, siis viidi Eesti kodanike poolt aasta jooksul raha välja Kr. 1.994.046. Umbkaudne saldo Kr. 877,414 on küll meie kasuks, kuid peab jällegi arvesse võtma, et tõeliselt võib saldo palju väiksem olla.

Nagu juba tähendasime, on riigivõim võtnud enese kätte turismi alal juhtiva ja koordineeriva osa. See asjaolu laseb oletada, et need puudused, mis turismiliikumises seni on ilmnunud, varsti kõrvaldatakse. Selleks jõudu ja edu Loodusehoiu- ja turismiministru kätte, kelle õlule on pandud uue turismikorralduse seaduse ellurakendamine!

—ju.

Kolme maleva laskeheitlused Paides

Järva Maleva uued laskerajad võivad väärikalt võtta vastu välislaskureid

Pühapäeval, 3. juulil leidis aset Paides Järva Maleva laskerajal kolme maleva — Tallinn-Järva-Sakala — 5. traditsiooniline laskevõistlus, mille tegi kaasa igast malevast 15 laskurit. Võistlus kujunes võrdlemisi tasavägiseks ja tulemused näitasid, et kõigis kolmes malevas on lasketase tublisti tõusnud, kusjuures vahekord on jäänud enam-vähem võrdseks. Ei saa aga unustada seda, et nii Järva kui ka Sakala Malev on kaotanud rea silmapaistvaid laskureid, kelle asemele on meeskonda võetud noored ja väheste võistluskogemustega mehed. Ei ole vist liialt eksitud, kui seda kõike arvestades ütleda, et Järva ja Sakala malevas on edu olnud isegi suurem kui Tallinna Malevas.

Võistlused võitis ka seekord Tallinna Malev, saavutades ümmarguselt 9750 punkti mulluse 9434 punkti vastu (+316), teisele kohale platseerus kindlasti Järva Malev tulemusena 9653 punkti mulluse 9005 punkti vastu (+648), kuna kolmandaks jäi Sakala Malev 9426 punktiga mulluse tulemuse 8785 punkti vastu (+641). Nagu sulgudes toodud arvudest näha, on edu Järva ja Sakala malevas olnud peagu võrdne, kusjuures juhib siiski Järva Malev.

Võistlustel kujunesid üksiklaskurite tulemused alljärgnevaiks:

Täiskaliibrilisest: 1. Aug. Liivik (Järva) — 746,68 p., 2. E. Poola (Tallinn) — 743,62 p., 3. E. Rikand (Tall.) — 737,00 p., 4. B. Raadik (Järva) — 728,32 p., 5. E. Rull (Tall.) — 728,00 p., 6. H. Siirmaa (Tall.) — 726,28 p., 7. E. Reitkam (Järva) — 724,24 p., 8. K. Jürgens (Tall.) — 722,00 p., 9. A. Reialu (Tall.) — 721,18 p., 10. A. Nupp (Järva) — 719,14 p., 11. E. Välk (Sakala) — 719,14 p., 12. V. Raidma (Tall.) — 714,04 p., 13. E. Kikk (Järva) — 712,00 p., 14. Joh. Jaaska (Järva) — 710,98 p., 15. J. Aua (Sakala) — 71,96 p. Seega esimese ja 15-da vahe ainult 35,72 punkti.

Väikekaliibrilise tulemused kujunesid parimusjärjestuses alljärgnevaiks:

1. E. Rikand (Tallinn) — 289 silma, 2. A. Liivik (Järva) — 288 s., 3. E. Rull (Tall.) — 285 s., 4. P. Karo (Tall.) — 284 s., 5. K. Jürgens (Tall.) — 282 silma.

Kell 6 õhtupoolikul oli korraldatud osavõtjaille ühine koosviibimine maleva saalis, millest osa võtsid kõik laskurid ja korraldajad. Enne koosviibimist toimus aktus, kus esimesena võttis sõna Järva Maleva pealik kol. Prees, kes selgitas möödunud aastate võistluse tulemusi ja võrdles neid tänavustega, kriipsutades alla rõõmustavat edu. Järgmisena võtis sõna Tallinna Maleva pealik kol. J. Lepp, kes tänas laskureid tehtud

töö eest ja annetas ühtlasi ilukõites „Kalevipoja“ Järva ja Sakala malevale. Kolmandana võttis sõna Sakala Maleva pealik major Tarmak, kriipsutades samuti alla laskurite tublit tööd ja annetas Sakala Maleva rinnaärgid kol. Preesile, ltn. P. Onnole ja laskur J. Laubele, kes on kogu kaitseliidu aja jooksul laskmistest edukalt osa võtnud. Edasi anti välja auhinnad täiskaliibrilisest püssist laskmises 15 esimesele kohale tulnule. Väikekaliibri-püssist laskmises anti välja auhinnad 5 esikohale tulnule. Esimest korda omandas Tallinna malev ühtlasi ka Eesti Vabariigi sõjast osa võtnud soomlaselt Urhotjäsel väljapandud väärtusliku hõbekarika, mida tuleb lõplikuks omandamiseks kaitsta 3 korda.

Aktusele järgnes ühine lõuna. Tunnustuseks hoole ja maitsva eine eest Nkk. Paide jaoskonnale andsid lilli Tallinna ja Sakala maleva pealikud. Koosviimisel näitasid tublid laskurid, et nad oskavad olla ka tublid laulumehed ja ei kaota sealgi üksmeelt ja ühist häält, nagu ilmnes täielik üksmeel ka võistlustel.

Käsitledes seda rõõmustavaid tulemusi näidanud Kaitseliidu laskespordi sündmust, ei saa jätta märkimata paari lisajoont. Kõigepealt olgu tähendatud lisaks eeltoodule, et aasta varem Tallinnas samasugustel võistlustel leidis ainult kümmekond meest, kes ületasid 500 silma. Tänavu oli sääraseid laskureid aga juba 30, kusjuures kõikides malevates ilmneb tugev juurekasv. Teiseks väärib allakriipsutamist see töö, mis on tehtud Järva Maleva laskerajal.

Umbes aasta tagasi, peagu samal ajal, mil laskesport Järva Malevas võis tähistada oma 10 aasta juubelit, alustati energiliselt uue laskeraja väljehitamist Paide külje all. Rõõmustaval kombel tundis siin kaasa ka seltskond ja oma abi ei keelanud ka kohalikud omavalitsusasutused. Selle tulemusena suudeti Paide lasketiir niivõrd korrastada, et ta silmapilgul võib võistelda iga laskerajaga, omades tagasihoidlikke eeliseid isegi Mustamäe laskeraja ees, kuna Paides ei anna ennast niivõrd tunda tuul.

Järva Maleval seisab aga veel ees suur töö laskeradade korrastamise alal, kuna tahetakse kuivendada tohutusuur raba, missuguse tööga juba tehtud algust. Kui see töö kord jõuab lõpule, on valminud üks eeskujulikemaid suurtükipoligoone.

Endastmõista soodustab sellaseid töid asjaolu, et laskespordi vastu tuntakse elavat huvi laiadest massidest ja et meie kodukaitse vajadusist saadakse aru ning neid tunnustatakse. Saavutused Paides on sellest annud selge kujutuse ja veende, mida omakorda kinnitas ka ainulaadne laskespordi näitus, mis leidis aset samuti Paides käesoleva aasta kevadel ja osavõtt sellest.

J. KAUP.

Järva Maleva järjekordne võit nelja maleva laskevõistlusil

Laupäeval, 9. juulil s. a., peeti Pärnus nelja maleva Järva, Sakala, Pärnu ja Pärnumaa vahel laskevõistlusi, milliseid on korraldatud juba mitmel aastal, kusjuures võistlused toimuvad igal aastal ise linnas.

Kuigi võistluspäeval paistis kõrvetav päike, ei mõjutanud see võistluste tagajärgi, ehkki võistlused viidi läbi ühe päevaga ja need osutusid osavõtjatele see-ga küllalt pingutavaks.

Kokku võttes tuli üldvõitjaks Järva Malev, kes võidutrofee koju viinud igal aastal. Pärnu Malev aga suruti Sakala poolt teiselt kohalt kolmandale, olgugi et kaotuse vahe oli vaid 50 silma. Neljanda kohaga pidi leppima Pärnumaa Malev.

Auhindade väljajagamine toimus pühapäeval tütarlaste gümnaasiumi aulast.

Üldtagajärjed: 1) Järva Malev 11.392 silma; 2) Sakala Malev 10.900 s.; 3) Pärnu Malev 10.850 s.; 4) Pärnumaa Malev 10.097 silma.

Täiskaliibrüssist laskmise võitis Järva Malev

5089 silmaga; 2) Pärnu — 4904 s.; 3) Sakala — 4898 s.; 4) Pärnumaa 4584 s.

Sportpüssist laskmise võitis Pärnu Malev 2722 silmaga; 2) Järva Malev 2706 s.; 3) Sakala — 2634 s.; 4) Pärnumaa Malev 2555 s.

Lahinguilmelise laskevõistluse võitis jällegi Järva Malev 3597 silmaga; 2) Sakala 3368 s.; Pärnu 3224 s.; 4) Pärnumaa 2958 s.

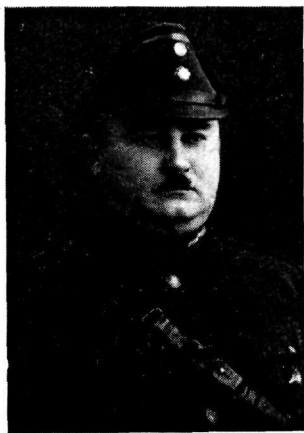
Paremateks laskuriteks osutusid:

Sportpüssist laskmises: 1) A. Ausmaa, Pärnu, 286 silma; 2) A. Liivik, Järva, 285; 3) H. Tedersoo, Pärnu, 284; 4) V. Kukk, Pärnu, 281; 5) O. Kerles, Järva, 279 silma.

Täiskaliibrüssist: 1) A. Liivik, Järva, 542 s.; 2) V. Kukk, Pärnu, 524; 3) E. Välk, Sakala, 521 s.; 4) E. Igarik, Järva, 516; 5) E. Kikk, Järva, 513 silma.

Lahinguilmeline laskmine: 1) O. Kerles, Järva, 20 tabamust 385 s.; 2) E. Kikk, Järva, 20 tab. 384 s.; 3) E. Reitam, Järva, 20 tab. 382 s.; 4) A. Rebane, Sakala, 20 tab. 380 s.; 5) A. Arumaa, Sakala, 20 tab. 376 silma.

Järva Maleva sidepealik F. Viidalepp surnud

Täies meheas, 46 a. vanuses, suri 4. juulil k. a. Soomes Eesti Vabadussõjast „Põhja Poegade“ rügemendi ülemana osa võtnud kol. Kalmu nimelises raviautuses Püharantas Järva Maleva sidepealik reservipnik Feliks Viidalepp, kes asus nimetatud raviautusse 22. juunil, et ravid neerukive.

Feliks Viidalepa surm on raskeks kaotuseks K. L. Järva Malevale, Eesti tuletõrje reorganiseeritud organisatsioonile, posti-telegraafi-telefoni talitusele ja paljudele seltskondlikele organisatsioonidele.

Pärit ise Järvamaalt, Paide lähedalt, elas F. Viidalepp juba varajasest noorusest kaasa kõik Paide ja selle ümbruse sündmused, pühendudes eriti oma erialale — elektrile ja sideasjandusele. Tubli rahvaslasena oli Viidalepp üks agaramaid kaitseliidu formeerimismõtte kandjaid 1918. a. lõpul, mil juba teutses Paides telefoni-telegraafi-võrgu ülemana. Esimese tähelepanuväärsema teene osutas ta meie riigile juba Vabadussõja algpäevil, tuues Rumeeniast

sõjavangist põgenedes kaasa esimese raadioaparaadi, mida hiljem kasutati meie esimesel sõjalaeval. Viidalepp oli aga ka see, kellele Paide peab olema tänulik elektrivoolu eest 1918.—1919. a. vahetusel. Hiljem Viidalepp komandeeriti noore ohvitserina ja eriteadlasena korraldama sidet Tallinn-Pärnu, Tallinn-Tartu ja Tallinn-Narva vahel. Tema otsesel juhtimisel ja isiklikul kaasatöötamisel loodi side kuni Iisakuni, tänu temale sai ka Jõhvi keskjaama.

Kui saabus hetk, mil sisekaitse tarvidus muutus paratamatuks, oli Viidalepp jällegi üks esimesi, kelle algatusel asuti taas formeerima Järva kaitseliitu. Sellest ajast kuni siiani on Viidalepp olnud Järva Malevas sidepealikuks, kuigi nimetus algul oli teissugune. Ta saavutused on suured. Tema oli seegi, kelles tärkas mõte varustada Kaitseliit lühilaineliste raadiosaatjatega. Oma tagasihoidlikkuses see tõsine ja põhjalik töömees ei valinud järgnevateks sammudeks kõmiseva- ja ilusasõnalist propagandat, vaid ta asus ise tegutsema ja katsetama, viies oma idee reaalse tulemusteni, kust seda jatkasid ja täiendasid teised. Nende ridade kirjutajal on selgesti meele kadunu tagasihoidlik rõõm, millega ta ulatas Järva Maleva „raadio-laboratooriumis“ — nagu ta ise nimetas raadio-ruumi — mikrofoni, mis võimaldas vahetada mõtteid Tallinnaga. Siiras töörõõm ja optimism säras seejuures ta silmis.

Ka kõige tasavägisemas võitluses alati paratamatult peale jääv surm sulges väsimatu töömehe alati rõõmu- ja huumorisädemega laaditud lepitavalt naeratavad silmad, kuid ta mehine kõrge kuju, siiras ja kaalutletud vähene jutt ning põhjalikkus ja enastohverdavus töös jääb igaveseks püsima Järva Malevas, olles pühaks ja suureks eeskujuks kõikidele, kes kunagi on tunnud Viidaleppa. Ärgem asetagem närbuivat pärgi värskete hauale Paide kalmistul, vaid paigutagem sinna mehisust väljendav monument, sest sääraste monumendina jääb igaveseks püsima ka mälestus Viidalepast Järva Malevas!

J. Kaup.

Eriskummaline monument

Vene sõjavägede Narva lahingu kaotusele 1700. a.

Võidu saavutamiseks peab loomulikult keegi kaotama ja siis püstitatakse võitjale monumente ning kaotaja nimi langeb unustusse. 1700. a. Narva lahingu kaotaja, Vene sõjavägede ülemjuhataja hertsog von Croy*), jäi siiski ka pärast surma ligikaudu kaks sajandit üldiseks huviobjektiks ja seda hoopiski eriskummalisel viisil.

Olles seiklushimuline, astus hertsog von Croy juba noorelt sõjaväkke. Oma karjääri algas ta Daani kuningas juures ja siirdus seal hiljem Saksa keisri teenistusse, kus ta vahetpidamatult tegutses sõjakeeristes. Võideldes Ungaris türklaste vastu sai ta mitmel korral haavata, aga ikka oli tal oma bravuurseil retkeil õnne ja edu. 1697. a. läks ta Poola kuninga Augusti teenistusse ja kui Vene tsaar Peeter I, kes oli Poolaga liidus, piiras Narva linna, saatis kuningas ta tsaari juure sõjaväeliseks nõuandjaks, sest teda peeti julgeks ja kogenuks sõjameheks ning saatuse soosikuks.

Olles varustatud sellase kuulsusega sai hertsog peagi tsaar Peetriga heasse vahekorda ja lõpuks usaldas tsaar talle Narva kindlust piirava rohkearvulise Vene väe ülemjuhatajuse. See usaldus sai aga saatuslikuks, sest seal pööras talle õnn järsku selja. Ta kaotas lahingu täieliselt ja näiliselt seepärast, et ta oli küll julge löögimees, aga halb strateeg, aga osalt ka seepärast, et venelased teda välismaalasena ei usaldanud ja ei täitnud tema käskke. Suur osa Vene sõjaväest langes võitluse möllus või uppus põgenedes Narva jõkke ja mitte vähem ei olnud neid, kes andsid end vangi.

„Kurat ise juhatagu niisugust sõjaväge,“ ütles hertsog von Croy ja läks Kaarel XII juure ning andis end vangi. Ta eeskujule järgis palju kõrgemaid ohvitseri. Arusaadavalt langes säärasel puhul kogu Vene sõjaväeristus rootslaste saagiks.

Kuna võitja, noor Rootsi kuningas Kaarel XII, oli löönud viis korda suurema Vene väe, ta veendus, et võit ei olene sõdurite arvu suuruselt, vaid palju enam juhi oskusest. Võib oletada, et sellase veendumuse tõttu, aga võib olla ka seepärast, et vabaneda umbes paarikümnetuhande vangi toitmisest ja mahutamisest,

*) Hertsog Karl Eugen von Croy sündis 1661. a. (lugeda Kroï, mitte de Kroã, sest ta ei olnud pärit Prantsusmaalt, vaid Hollandist. Olles sugulussidemeis Balti aadlisooga muutus „van“ „von'iks“. Abielu oli tal lastetu.

ta laskis Vene sõdurid vabaks, jättes ainult ohvitserid vangilaagrisse. Viimased saatis ta eeskätt Tallinna ja seal edasi Rootsi. Ainult hertsog von Croy jäeti Tallinna „internaati“, kes siis talle lubatud liikumise võimalust laialt kasutas. Ta elas päris härrasmehe elu ja tegi rohkesti võlgu. Siinjuures võiks mainida, et von Croy oli abielus lese krahvinna Julianne von Wittgensteini, sünd. krahvinna von Berg'iga, ja et arvatavasti see asjaolu tõigi talle krediidiusalduse.

Sellane vangipõli kestis kaks kuud üle aasta, siis tabas teda surm. Ta suri 20. jaanuaril 1702. a. (vana kal.). Kolmandal päeval asetati ta laip Tallinna Niguliste kiriku surnukambris laudsile, kuid matmine jäi ära.

Seletatakse, et ta võlausaldajate nõudmisel jäetud matmata, kuid palju tõenäolisem näib olevat arvamused, et matmine just seepärast ära jäi, et ei leidnud isikut, kes nõustunuks tasuma kirikule matmisekulusid ja et tal ei olnud seisusekohast hauakoobast, nagu see tol ajal oli vajaline.

Nii jäigi laip surnukambri laudsile lebama ja muutus aja möödudes seal rohekas-pruuniks muumiaks.

Selle põhjust seletati mitmet moodi, aga kõige rohkem kaldus rahvas arvamusele, et laip oli muutunud muumiaks seepärast, et hertsog oli surnud 20. jaanuaril, mis langeb ühte pühakukstunnistatud märtri Rooma keiserliku pealiku Sebastiani surmapäevaga, ja et mõlema elukäik olevat olnud kaunis võrdne.

Laiba muumiaks muutumise lugu levis peagi kulu tulena üle maa, hiljem ka kaugemale ning isegi mere taha, ja siis leidis alati uudishimulikke, kes tahtsid von Croy muumiat „oma silmaga“ näha.

Laiba näitajaiks olid Niguliste kiriku köstrid. Muidugi võtsid nad iga näitamise eest tasu — 10—25 kop. isikult. Muumia oli neile nii heaks sissetulekuallikaks.

Sääraselt kestis see üle saja aasta. Siis juhtus 1877. a. midagi, mis sai sellele Vene vägede Narva lahingu kaotuse omapärasele monumendile kui ka kiriku köstritele saatuseks.

Kord kui köster pärast õhtust palvetundi tuled kirikus kustutas, jättis organist oreli ette küünlad põlema, et, nagu tavaliselt, pühapäevase jutluse jaoks määratud laulud oreil veel kord läbi mängida. Keset mängu peatusid ta sõrmed. Teda kohutas pilt, mida ta nägi orelipeeglis: kiriku löövi hämaruses jahtas hertsog von Croy muumia, hoides käes põlevat

küünalt. Hirmust kangestunult ei suutnud organist end liigutada. Pooltardunud pilgul vahtis ta peeglisse.

Hertsog jäi hetkeks kantsli juures peatuma, nagu kaaluks ta, et kuhu poole minna. Nähes arvatavasti käärkambri uksepilu vahelt langevat valgust, sammus ta sinna poole. Jõudes ukseni, lükkas ta selle jalaga lahti. Nüüd hoovas käärkambri kaminatuli kaugemale ja andis kummitusele teise ilme: köster kandis muumiat käärkambris. Kui köster ukse koomale lükkas, suutis organist jälle vabalt hingata.

Närvide rahustamiseks jatkas ta mängu ja laulis nüüd ka kaasa, et kohutavat pilti eemale peletada, mis ikka veel virvendas ta silmis.

Mõni minut pärast seda tuli keegi noor neiu kirikusse. Orelimängu ja organisti laulu saatel lähenes ta altarile. Jõudes keset kirikut, vaatas ta ringi, nagu tahaks ta sealse hämaruses kedagi leida ja nimelt oma peigmeest, kes oli lubanud veel samal õhtul anda altari ees töötuse, et ta talle igavesti truuks jääb, juure lisades, et „kui ma kunagi peaksin truudust murdma, siis muutugu ma hertsog von Croy muumiaks.“

Kiriku hämarus tekitas neius pisut jubedust ja kui talle meenus oma peigmehe võigas töötus, käis neiu hirmujudin üle keha. Aralt liikus ta altari poole, hardsuses langes ta seal põlvili ja palvetas. Palvetus andis talle uut jõudu ja nähes käärkambri ukse pilust valgust paistvat, läks ta sinna, arvates, et peigmees teda seal ootab.

Käärkambris nägi ta poolkustunud kaminatule valguses oma ees mehe selga, kes toetus toolikorjule ja näiliselt end soojendas. Arvates, et see on Villi, oodatav peigmees, avas neiu tasa ukse ja astus kikivarbail otse mehe selja taha, lükkas oma käed ettepoole, et naljatades tema silmi katta. Ta huuled sosistasid „Villi!“ — ja siis juhtus midagi kohutavat. Loitmalöönnud kaminatule helgil nägi ta hertsog von Croy muumiat. „Villi ei olnud mulle truu ja nüüd muutus ta muumiaks,“ sähvatas ta läbi pea, ja karjatades jooksis ta kirikust välja. Välisuksel langes ta lävelseisva noormehe käte vahele. See oli Villi.

„Mis on, Anne-Marie? Mis juhtus? Kes sind kohutas?“ päris neiu hirmunud silmi nähes Villi ja suudles teda. Pisut elustunult, pooleldi läbi nutu sosistas neiu: „Hertsog von Croy on käärkambris... Ta elab... Istub küdeva kamina ees...“

Noormees kandis neiu koju vanemate juure ja ruttas ise lähemasse politsei jaoskonda.

„Hertsog von Croy on elus! Istub kiriku käärkambris,“ sõnas ta sisse tormates.

„Mis? Hertsog elus? Mis te jamate,“ kurjastas politseipristav.

„Jumala tõsi!“ vastas noormees. „Tulge kaasa ja siis näete ise oma silmaga. Ta istub käärkambris küdeva kamina ees.“

Kuigi politseipristav mehe juttu ei uskunud, läks ta temaga kaasa, et asja suhtes selgusele jõuda.

Kirikus vaatas pristav kõigepealt surnukambris, kus muumia tavaliselt lebas, ja leidis selle tühjana.

„Tont teab, mis siin lahti on,“ lausus ta endamisi. Siis läksid nad kirikusse, et käärkambris vaadata. Organist mängis nende sinna saabudes parajasti postluidiumi. Ust avades jahmusid mõlemad. Politseinik taganes kokkunult ja surus seejuures noormehe künniselt tagasi. Arvatavasti oleksid mõlemad „varvast lasknud,“ kui tugev mehehää ei oleks hüüdnud: „Kes seal on?“ See oli köster.

„Teie siin?“ hüüatas pristav köstrit nähes. „Aga mis lugu see siin on?“

„Olen oma sõbra juures,“ vastas köster.

„Seletage, mis see tähendab. See lugu viib terve linna ärevusse,“ päris pristav nüüd juba poolamehlikul toonil.

„Soojendan ja kuivatan muumiat. Eilse suure saju ajal jooksis surnukamber läbi ja nüüd kandsin ta läbi-märjana siia. Tõin puid ja panin kamina küdema. Kui ta kuivab, viin ta tagasi oma asemele,“ seletas köster ja edasi selgus, et tol hetkel, kui neiu kirikusse tuli, läks köster puid tooma, et suuremat tuld teha.

Jutlemise ajal tuli nende juure ka organist ja jutustas omalt poolt:

„Ma olin kaks koraali läbi mänginud, kui nägin orelipeeglis kohutavat pilti. Keset kirikut seisis hertsog von Croy põleva küünlaga. Siis nägin, et kummitus liikus käärkambri poole ja kui ta ukse jalaga lahti lükkas ja suurem valgus ta peale paistis, alles siis taipasin, et see oli köster, kes kandis muumiat. Kui veidi toibusin, arvasin paremaks mängu jätkata ja, et haihtuks hirm, laulsin kaasa.

Mängides järgmist koraali, kuulsin kirikulöövits kiljatust ja jooksu kiriku peaukse suunas. Oletades, et see oli keegi hiline palvetaja, keda kohutas muumia, jätkasin mängu ja siis nägin teid, härra politseipristav.“

Uutest üllatustest hoidumiseks laskis pristav kohe kirikuukse sulgeda ja köster jäi üksinda „sõpra“ kuivatama. Villi ruttas oma armsama poole, et teada saada, kuidas on lugu ta tervisega. Ta kutsuti tuppa, kus selgus, et neiu oli juba oma südamesaladuse välja puistanud ja et hirmunud tüdrukut mitte ärritada, olid vanemad nende abiellumiseks ka oma nõusoleku annud. Kui hiljem noormees pruudi vanemate protektsioonil sai suuremasse kaubamajja prokuristi kohta, oli noorte tulevik kindlustatud.

Pärast säärast juhtumit voolas veelgi suuremal arvul uudishimulikke muumiat vaatama ja köstri nisu õitses. Kuid lõpuks ei meeldinud ründamine hertsogi sugulastele ja et seda ära hoida, paigutati muumia Clodti hauakoopasse, aga ilma puusärgita.

Laiba puusärki paigutamine ja kiriklik matmine toimus umbes paarkümmend aastat hiljem, keiser Nikolai II päevil ja nimelt 1897. a., mil Vene valitsuselt saadi vajaline summa matusetalituse kulude katteks. Matjaks oli kirikuõpetaja F. Luther ja pühalik talitus toimus kuberner Skaloni juuresolekul. Nii sai hertsogi laip alles 195 aastat pärast surma rahu.

Võiks veel mainida, et kirjaniku A. F. v. Kotzebue noorem poeg Aleksander on kaminaeise stseeni skitsiga jäädvustanud.

Kuidas laostus Vene väerinne

Seniavaldamata dokumente maailmasõjapäevilt

Nõukogude võimud jätkavad tsaariaegsete salarhiivide uurimist, tuuakse päevavalgele huvitavaid dokumente vene valitsuse telgitagusest tegevusest. Erilist huvi pakuvad meile ajaloolised dokumendid ajast, mil keisritroon Venes lõi vankuma enamlaste kurikavalate löökide all.

1905. a. äpardunud mäss õpetas enamlasti, et nii kaua kui valitsuse selja taga püsib sõjavägi, revolutsionääridel pole lootu edu. Nad süvendasid kihutus-tööd sõdurite keskel. Ja selle tulemusena Vene sõjavägi langes välja liitlaste ühisest rindest tegelikult juba enne enamlaste riigipööret. Suvel 1917. a., millal pidi algama vene vägede üldrännak, kees vene rindel juba sisesõda: piirati ümber terved väeosad, kes loobusid lahigukaskude täitmisest; šrapnellitule all nõuti neilt relvade mahapanemist ja mässumeeste väljaandmist; saadeti laiali terved polgud ja diviisid, vahistatud vene sõdurid moodustasid tagalas suured vangilaagrid.

Kui enamlased 15.—18. septembrini 1917. a. Minskis pidasid loode maakondade põrandaalust konverentsi, siis 88 delegaadist oli 61 saadikut delegeeritud vene sõjaväe poolt.

Oktoobris 1917. a. enamlased tõstsid relvastatud mässu Peterburis. Ajutisel valitsusel polnud truusid väeosi mässu mahasurumiseks. Enamluse teoreetikud leiavad nüüd, et oktoobrerevolutsiooni ettevalmistamise ja teostamise kogemused moodustavad hiigla varasalve rahvusvahelise töölisklassi teoreetiliseks ja praktiliseks relvastamiseks võitluses võimu ja proletariaadi diktatuuri pärast.

Vene sõdur ei tahtnud enam sõdida. Ta meeli olid vallanud mõisniku maa ja rahusõlmimine. „Ilma anneksioonideta ja kontributsioonideta!“ See oli uusim enamlaste lööksõna, millest suurem osa sõdureid küll midagi ei taibanud.

„Maa on ikkagi meie oma!“

123. jalaväe Koslovski polgust kirjutab sõdur omastele: „... Tarvis veel otsustada, mida teha tsaarilt ja ta sõpradelt äravõetud rahaga. Kuid kogu maa tuleb jagada talupoegadele. Nõnda otsustasid sõdurid, kes vaevlevad laskekraavides...“

260. jalaväe tagavarapolgust Tveri kubermangu saadetud sõduri kirjast loeme: „... Kas mõisnikel on tahtmist ära anda oma maad? Ei, neil pole tahtmist. Seepärast ajavad nad nüüd rahval pea segi. Tapke neid kui madusid, ärge halastage! Aga maa on ikkagi meie oma. Sureme, aga võtame kõik, mida vajame. Tuleme varsti jagama maad, relvad käes...“

Sellane oli sõdurite meeoleu, kes adra tagant olid saadetud väerindele.

Detsembris 1916. a. 55. Siberi küttide polk loobus rännakulemineku käsu täitmisest. Diivisi ülema kindral D o v b o r - M u s n i t s k i käsul lasti maha 52 sõdurit. Tol ajal olid säärased nähtused vene väerindel veel võrdlemisi haruldased. Saadeti kohale erikomisjon asja uurimiseks.

Komisjon oma aruandes toonitab, et sõduritel puudub usaldus ülemuse vastu. Enne rännakut viidi ära reservis seisnud väeosad. Seetõttu luhtuski 23. diviisi rännak vaenlasele. Õigel ajal ei saadud toetusvägesid ja tagasilöödud diviisil tuli taganeda. 25. detsembril järgnes käsk vaenlast uuesti atakeerida. Siberi polk loobus käsu täitmisest. 13 sõdurit lasti kohtuta maha diviisi ülema käsul.

Komisjon märgib irooniliselt, et „toimiku andmisest pole näha, millega kindral põhjendas oma otsust. Seletus, et sellaste korraldustega on jalule seatud distsipliin, ei leia tõendust asjaoludest.“

Komisjon pole ka rahul süüdlaste väljanõudmisega korraga roodudest. 4. roodus ähvardati maha lasta kõik mehed, kui nad ei anna välja vastuhakkamisele ahvatlejaid. 1. roodus pandi toime salajane hääletamine, kuid see ei annud tulemusi; süüdlased vahistati roodu komandööri näpunäitel. Surmamõistetud viidi hukkamisele väljamõeldud ettekäänete abil nagu 5. ja 6. roodus.

Komisjon jõudis arvamisele, et asja selgitamiseks tuleks määrata eriline eeluurimise komisjon. Kas see määrati või mitte, pole teada.

„Aleksander IV“ on kurvastatud.

Ajutise valitsuse peaminister Kerenski võttis endale vägede ülemjuhataja nimetuse. Tihtipeale külastas ta väerinnat, kus manitses sõdureid sõnakuulmisele. Kerenski kandis lihtsa sõduri riideid, armastas järele aimata Napoleoni poosi — pea ettepoole kallutatud, parem käsi rinnal. Sõdurid ristasid ta „Aleksander neljandaks“. Ta kihutustööl polnud suurt edu. Sõdurid leidsid, et parem juba sunnitöö kui sakslaste kuulid. Kuid sunnitöö asemel vastuhakkajaid pahatihti tabasid kaasvõitlejate kuulid.

85. Viiburi jalaväepolgus sõdurid ei täitnud ülemuse käske. 31. mail 1917. a. Kerenski saatis Põhjarinde vägede ülemjuhatajale järgmise sisuga telegrammi:

„Sügavalt olen kurvastatud, et minu poolt juhtivas armees leiduvad sõdurid, kes loobuvad oma kohuste täitmisest isamaa vastu. Käsen viibimata alistuda korraldustele, mis on antud minu teadmisel isamaa kaitsmise nimel. Igasuguse segamise strateegilistesse korraldustesse loen täiesti lubamatuks. Edasise vastuhakkamise puhul käsen ülematele võtta käsitusele

kõige otsustavamad vahendid polgu allutamiseks rahva tahtele.“

Mais I armee juhataja kurtis, et distsipliin sõjaväes langeb, kasvab umbusk sõdurite ja ohvitseride vahel. Komiteedel pole küllaldast autoriteeti. Isegi ohvitseride keskel pole täielist üksmeelt. Ta arvas, et sõdurite meeleolu tuleks mõjutada vastava selgitustööga. Kuid puudus vastav kirjandus, polnud ka isikuid loengute pidamiseks.

„Maha rünnak!“

Kuidas käis kõnelejate käsi väerindel, selleks näide X armeest. 703. jalaväepolgus esinesid armee komitee delegaatidena Sokolov ja Verbo, kes kutsusid sõdureid sõnakuulmisele ja sõja jätkamisele. Sõdurite ridades tõusis nurin, nõuti kõnelejate vahistamist. Kuid osa sõdureist arvas, et las' räägivad.

Keegi sõduritest osutas Verbole ja sõnas:

„See on ju ümberriietatud ohvitser! Mis me teda kuulame!“

Teine sõdur kargas Sokolovi juure ja hõikas:

„See on mõisnik! Tunnen teda, töötasin ta juures!“

Mõlemad delegaadid rabati jalust. Algas metsik peksmine. Pärast seda viidi läbipekstud staapi vahi alla. Vahistati ka kaks teist delegaati — Rosenberg ja Jasaitis.

Vahiruumi akna all hakkasid sõdurid nõu pidama, mis teha vahistatutega. Kas maha lasta või uputada? Vahialuste eluküünal oleks vist ära puhutud, kui neile poleks appi tulnud kahe teise rügemendi mehed, kes relvade ähvardusel vabastasid vahistatud delegaadid.

Muutus harilikuks nähtuseks, et kõnelejad oma manitsuste eest sõduritelt said peksa; enamlased teadsid, kuidas juhtida pimedat sõduritemassi. Üht säärast juhtumist kirjeldab V armee staabiülem oma ettekandes Põhja-väerinde staabiülemale.

17. diviis ei tahtnud minna laskekraavidesse esimese diviisi väeosade vahetuseks. Miitingutel sõdurid arutasid küsimust, kas minna rünnakule või mitte. Petrovski polku, kus oli käimas miiting, tulid Neušloti polgu sõdurid ühe ohvitseri saatel plakatiga „Maha rünnak!“ Neušloti mehed peksid läbi kaks kõnelejat, kes olid rääkinud rünnakulemineku kasuks.

641. Tavlini polk saatis selle küsimuse selgitamiseks Kerenski juure oma delegaadid. Viimased tõid Kerenski käega kirjutatud sedeli järgmise sisuga:

„Kirjutan mitte kui sõjaminister, vaid kui Teie vanem seltsimees. Palun aidata kaasa üldisele asjale — isamaa ja revolutsiooni päästmisele. Minge ja täitke revolutsioonilise võimu käsk ja mina omaltpoolt teen kõik, et Teid rutemini avitada. Uskuge üldisesse asjasse.“

Kuid... 641. polk ei läinud rünnakule. Vähe sellest, ta hakkas rünnakuvastast kihutustööd tegema ka teistes polkudes.

„Relvastatud mõjutused.“

Sõjaväe ülemus kõvendas survevahendeid, vastavalt muutsid oma taktikat ka enamlased. 182. diviisi staabiülem kindralmajor Popov oma ettekandes 27. juunist 13. armeekorpuse komandörile märgib, et enamlaste agitaatorid hoiatavad sõdureid järsult tegutsemast. On vaja ette valmistada vastupanu ja organiseeruda, — õpetavad nad, — et ülemus ei saaks rügemente haarata ootamatult teiste väeosade abil.

Sõdurid samas diviisis kogunesid öösel ohvitseridekasiino ruumidesse ja miiting võttis vastu järgmised resolutsioonid: 1) selgitada, kes annab miitinguid keelavad käsud; 2) polkude- ja diviisi-komiteed ümber valida, sest et need on ärarippuvad ülemusest; 3) selgitada 36. diviisis ettevõetud vahistamiste põhjused ja nõuda seletust.

13. armee-korpuse komandör kindral Danilov 28. juunil telegrafeerib Põhja-rinde vägede ülemjuhatajale, et ta on pannud toime „relvastatud mõjutuse“ 142. ja 143. rügemendile, kes polnud veel välja annud kõiki eestvedajaid ja 727. ning 728. polgule, kes polnud täitnud lahingukäsku. Vahistatud on 43 eestvedajat, relvad on ära võetud umbes 3000 sõdurilt. 13. korpuse rügementide read on nüüd jäänud kaunis hõredaiks, märgib Danilov.

30. juunil leidis aset samal Põhja-rindel „ekspeiditsioon“ 642. polgu vastu, kus vahistati 600 sõdurit. V armee staabiülem märkis oma ettekandes, et vahistamised komiteede näpunäidetel teistes rügementides jätkuvad.

135. jalaväediviis samal rindel oli otsustanud lahinguliinilt vahetada 18. diviisi väeosi. Kuid 540. Suhinitški polgu sõdurid kutsusid kokku uue miitingu, kus otsustasid laskekraavidesse mitte minna. Miitingult lahkumisel keegi sõdur lõi rügemendi komandörile polkovnik Selivanov'ile kiviga hoobi näkku, haavates viimase huult ja palet. Kirjeldades seda juhtumit oma telegraafilises ettekandes, polkovnik lisab: „Mina haigestusin ja andsin rügemendi komandeerimise üle vanemale staabiohvitserile. Kuna miitingul oli kuulda ähvardusi mind tappa, sõidan armee-staapi.“

Nii näeme, et ka vene ohvitserid, isegi vastutavatel kohtadel seisvad, ei suhtunud küllalt teadlikult oma kohustustesse.

Sõnadega ja relvadega mässuliste vastu.

Fanagoriski polk oli saanud käsu minna rindele. Ajal, millal polk pidi asuma teele, sõdurid panid toime miitingu, kus hakati arutama küsimust, kas minna lahingusse või mitte. Moonavoor oli juba liikumas, kuid sõdurid kiskusid moonavoori ülema hobuselt maha ja panid voori seisma. Ohvitserid kadusid silmapiirilt.

Mässajate taltsutamiseks saadeti 16. ratsaväediviis. Sõdurid teatasid, et kogu 20. diviis ei lähe kuhugi. Mässu sumbutamiseks saadetud diviisi ülem ei teadnud muud nõu, kui oma ettekandes soovitada

vastuhakanud väeosadele anda aega rahunemiseks ja seda aega kasutada agitaatoride kõrvaldamiseks.

Kuid ka ratsaväes endas enamlaste propaganda mõjul algas laostumine. Nii näiteks 7. ratsaväekorpus tuli relvad ära võtta kolme rügemendi sõduritelt. Kurinski polk andis vabatahtlikult relvad ära, kuid Kabardinski ja Novoginski polgud tuli võtta kahuritule alla.

70. Siberi küttide polgu sõdurid pidasid kohut oma ohvitseride üle ja otsustasid kõik ohvitserid, alates rügemendi komandörist, tagandada ametist. Polgu komandör sel puhul soovitas ülemusele toime panna sõdurite miitinguid, kus teiste parteide kõnelejad lööksid oma kõnedega enamlaste agitaatoreid!...

Valitsuse komissar raporteerib enamlaste nõukogule.

Kerenski määras armeede juure erilised komisсарid, kellede ülesandeks oli tõsta sõdurite meeleolu ja tervendada nende moraali. Kuidas mõned komissарid said aru oma ülesannetest, on näha V armee komissari Hodorovi ettekandest 8. juunist 1917. a. See ettekanne on adresseeritud... sõdurite ja tööliste deputaatide nõukogule! Samale enamlaste nõukogule, kelle peateeneks oligi vene sõjaväe laostumine. Selle veidra dokumendi sisu on kokkuvõetult järgmine:

Sõjalise jõu ähvardusel õnnestus eraldada 36. diviisi polkudest suurimad mässumehed. Kuid säärase otsustava vahendi kasutamine, kui relvastatud jõud võib tuua soovimatuid tagajärgi. Ühest küljest need väeosad, kes allusid käsule revolutsiooni ja vabaduse kaitseks, kardavad, et nende tegevusest võib-olla saadakse valesti aru ja neis ehk nähakse samasuguseid rahva reetjaid, kui seda olid 1905. a. revolutsiooni sumbutajad. Teisest küljest need väed, kes kõrvvalt jälgisid sündmusi, avaldasid oma kaastunnet ümberpiiratud väeosadele ja umbusaldust ülemuse aadressil, leides, et valitsus tüürib vana režiimi poole tagasi Nii viisi laotamise-taud ähvardab levida juba uutel motiividel. Meil pole küllaldast moraalset autoriteeti, et sõdurite silmis õigustada oma korraldusi, mis on tingitud vajadusest tagada maale vabadus ja olemasolu.

Kuhu panna vahistatud sõdurid?

Mässuliste sõduritega oli sõjaväe ülemusel tege-mist küllalt. Tagalasse loodi mitmed koonduslaag-rid vahistatud sõdurite jaoks. Seal sorteeriti vahialuseid. Kohale jäeti vaid need sõdurid, kes raske-mate süütegude pärast anti sõjakohtu alla. Ülejäänud sõdurid saadeti rindele, otse vaenlase tule alla, kusjuures mässavate väeosade sõdurid võimalust mööda lahutati teineteisest.

12. juunil 13. korpuse komandör telegraafiteel palub korraldust, kuhu saata 2000 vahistatud sõdu-rit, kes kõik tema arvates on „mõrvarid ja riisujad“. Koonduslaagrid Polotskis, Dvinskis ja Nevelis on täis kiilutud.

Järgnes vägede ülemjuhataja korraldus, mis väe-osade ülematele keelas vastuhakanud sõdureid tuhan-dete kaupa saata koonduslaagrisse. On tarvis tegu-seda mässu vastu halastamatult, lämmatades see rel-vade jõul juba eos. Vahistada ainult eestvedajad. Loobuda lahingukäskude hääletamisest sõdurite poolt, vaja sõdurite kahtlustustele vastata kohe relvade kasutamise-ga.

Kindral Martõnowile tehti ülesandeks moo-dustada ratsaväest ja kahurväe-osadest eriline karis-tussalk mässude mahasurumiseks väerindel. Karistus-salga silmapaistvaima osa moodustas Ukraina husari-polk. Selle polgu sõdurid leidsid, et mässumehi pole vaja saata tagalasse. „Raiume nad kohal maha“.

Karistussalga juures tegutses eriline väljakohus, kelle otsused kohe viidi täide. Otsustest ei kuulu-tatud päevakäskudes.

Kui Ukraina husarid piirasid ümber vastu-hakanud 540. jalaväepolgu, siis sakslased ümberpiira-mise juures tekkinud tolmupilve peale avasid kahuri-tule. Mitmed jalaväelased said surma ja haavata.

Sõduritel pole usaldust valitsuse vastu.

2. juulil 547. ja 548. jalaväepolk võttis miitingul vastu resolutsiooni, mis avaldas umbusaldust kapita-listidest koosneva valitsuse vastu ja nõudis võimu üleadmist sõdurite ja tööliste nõukogule. Miiting valis 5 delegaati, kes pidid viima polkude tervitusi Leninile ja nõukogule.

18. juulil Põhja-rinde vägede ülemjuhataja andis aru oma vägede meeleolust. Ta aruannet punase joo-nena läbibastab lootusetu toon. 10. Siberi polk võttis vastu resolutsiooni — alluda operatiivsetele käskudele, kuid seadis sealjuures tingimuseks, et täitmisele tu-leksid enamlaslikud loosungid. XII armee sõduritel puudub usaldus ülemuse vastu. I läti brigaadis on täiuslik laostumine. 9. Siberi polk võttis vastu reso-lutsiooni täita ülemuse käsku, kuid polnud loota reso-lutsiooni täitmist.

Komiteed — jätkab aruanne — kaotavad mõju sõduritemassile, segavad end väejuhtide ja komissa-ride tegevusse. 180. ja 182. diviisis suureneb anar-histlik propaganda. 65. ja 17. diviisis kaks patareid loobus käskudetäitmisest. 540. polgus on vahista-tud 2000 sõdurit. 480. polk on tagasi tõmmatud rin-delt, sest sõdurid ähvardasid vägavallaga kohuse-truud kahurväge. 4. eridiviis on rünnaku vastu. Kohalejõudnud tagavarapolk tegi seisukorra veelgi keerulisemaks, tuli loobuda 17. diviisi täiendamisest. Kui enamlusest nakatatud tagavaraväelaste saatmine rindele jätkub, võib tekkida kriis. 184. diviisis levib enamline kihutustöö.

3. Kaukasuse polgu rood loobus minemast re-servist aktiivsele rindeosale. Rood allus käsule siis, kui ta oli ümbritsetud ratsaväebrigaadist. Viiburi gar-nison on lootusetu seisukorras.

Nii näeme, et vägede laostumine Põhja-rindel suvel 1917. a. oli juba võtnud kohutava ilme.

Ka ratsavägi vangub.

Kohusetruumad olid ratsa-, kahur- ja inseriväed. Kuid lõpuks löid ka need vankuma. Nii näiteks tuli juulikuu keskpäevil relvad ära võtta 2-lt Kaukasuse grenadeeride diviisilt. Selle ülesande täitis 2. ratsaväediviis. Samal diviisil tuli relvad ära võtta 703. polgult, piirates ta ümber Schipka küla juures kasakate ja kahurväega.

704. polk ei annud relvi ära, talle anti 20 minutit aega käsu täitmiseks. Sõdurid hakkasid pidama miitingut, arutades küsimust, kas käsku täita või mitte. Kui kahurvägi 20 minuti möödumisel avas mässajatele tule, allus polk ja pani relvad maha. Järgmisel päeval võeti relvad ära 23. ja 24. polgult. Vahi alla diivis võttis üle 7000 sõduri.

Kindral-kortermeistri valitsuse eriosakonna andmetel 11. augustist laialisaatmisele kuulusid: III armees üks polk ja X armees kuus polku; peale selle veel mõned vähemad väeosad.

Enamlased andsid välja ajalehte „Okopnaja Pravda“ („Laskekraavide Tõde“), milles kihutasid sõdureid vastuhakkamisele ja mässule. Võimud sulgesid selle lehe. Kuid suletud lehe asemel hakkas ilmuma „Okopnõi Nabat“ („Laskekraavide Hädakell“), millega ajutati üle kogu vene väerinne.

Avalikkuse ette toodud dokumentidest köidab tähelepanu kellegi Blumbergi telegramm Valgast 3. augustil, kes kubermangu tootluskomitee nimel palub XII armee ülemjuhatajalt sõjaväelist abi. Valga maakonnas streikisid põllutöölised. Streigisse segasid end läti tagavarapolkude sõdurid, kes ähvardasid kohaliku tootluskomitee liikmeid. Viljakoristamine jäi täieliselt soiku. Kuna kogu viljasaaki ähvardas hävimisoht, siis palus Blumberg sõjaväe abi korra jaluleseadmiseks.

Pole teada, kas seltsimees Blumberg sai jagu üleannetuist läti sõdureist või mitte.

29. augustil raske kahurväe 7. divisjon otsustas luua ajutise sõjaväelise revolutsioonilise komitee, kes pidi väljendama sõdurite ja tööliste nõukogu taht. Komitee kätte otsustati anda kogu võim divisjonis ja divisjoni vara, selle hulgas ka kahurid ja laskemoon.

10. pontoonpataljoni 2. rood saatis XI armee täitvale komiteele 31. augustil telegrammi, milles ta nõudis isamaareetja kindral Kornilovi hukkamist ja kontrevolutsionääride juhi Purischkevitschi vahistamist.

Seisukord halveneb.

Kindralstaabi sõjaväelise tsensuuri-osakonna ülem oma ülevaates 10. septembrist märgib, et seisukord Põhja-rindel halveneb. Väeosade lahinguvõime on tugevasti langenud, suureneb enamlaste kihutustöö, puudub distsipliin. 478. polgu komitee otsustas rügemendi ohvitserid üle kuulata, et saada teada, mis sugused on nende poliitilised vaated, ja mittevastavad ohvitserid kõrvaldada. 19. inseneriväe polk otsustas eemaldada 8 ohvitseri, nende hulgas ka polgu komandöri. 718. polgus sõdurid vahistasid ohvitseri, kes julges avaldada, et ta pole nõus sõdurite mõnede

otsustega. 2. Pihkva dragunite polk vahistas kõik ohvitserid kuni korpuse komandöri kohalejõudmiseni.

Sõdurite hulgas liiguvad kuulujutud reetmisest. Kornilovi ülesastumist seotakse Riia äraandmisega ja väejuhatuse kavatsusega avada rinne saklastele, kes tulevad Venesse revolutsiooni allasurumiseks.

Võnnus enamlased hakkasid välja andma kihutuslehte „Otkliki Pravdõ“ („Tõe Kujud“).

Ülevaade märgib, et olukord halveneb ka teistel vene rindel. Lõuna-lääne rindel reamees Kostin 219. jalaväepolgus tungis täägiga kallale oma roodu komandörile. 313. jalaväepolgus revolutsioonilise komitee otsusel vahistati polkovnik Hmelevski. Rzevi revolutsiooniline komitee vahistas 27. jalaväebrigaadi staabiülema polkovnik Dmitrievi ja kolm teist ohvitseri. 708. jalaväepolgul vahistati rügemendi komandör ja 11 ohvitseri. Ka dragunite väeosades sõdurid vahistavad ohvitseri „mittevastavuse pärast aja vaimule“.

Kornilovi sõjakäik Peterburi rikkus ohvitseride ja sõdurite vahekorra, mis näitas pööret paremusele. Sõdurid ei taha sõdida, vaid nõuavad rahu, ükskõik missuguse hinnaga. Isegi poliitilised küsimused on niikunud tagaplaanile talve tuleku puhul. Sõdurite rõivastus on vilets, toitlustamine kehv. Ohvitseride ja sõdurite vahel on sügav kuristik, mis süveneb iga päevaga.

Kaukasuse väerinne polnud enamlastele nii tähtis kui pealinnale lähemal asuvad väerinded. Kihutustööle Kaukasuses sõdivates väeosades pandi vähem rõhku ja selle tõttu oli seal seisukord parem, nagu seda märgib sõjaväe tsensuuri osakonna ülema ülevaade. Kuid ka seal tuli ette vastuhakkamisi ülemusele. Nii näiteks kuulipildurite kompanii 508. jalaväepolgus ei võtnud vastu uut ülemat ja kohalttagandatud alamleitnant Ikonnikov ei lahkunud kompaniist.

„Alatud kelmid“ — isamaapäätjate osas.

Huvitava sisuga kaebuse saatsid väerindelt Krenskile sõdurid-turkestanlased.

„Meie kaitseme isamaad,“ — kirjutavad nad, „aga meie perekonnad kodus, Turkestanis, nälgivad ja surevad nälja kätte. Sõduri paiuk on 15 rubla kuus, aga leib, mis on segatud maisiga, maksab 92 kopikat nael. Ja sedagi antakse vaid 4–6 naela kuus. Meie ei saa aidata oma perekondi, sest oleme isamaa huvide eest valvel. Isamaa aga on alatute kelmide kätte, kes nimetavad endid isamaa päästjateks. Meie kogusime oma veeringud, ostsime veidi jahu ja tahtsime saata nälgivatele perekondadele iga mees 12 naela jahu. Kuid postil ei võetud meie saadetust vastu. Toiduainete saatmine posti kaudu olevat keelatud. Ka tootlusvalitsus ei tahtnud meid aidata. Mäletades ajutise valitsuse üleskutset, ei tahtnud meie hävitada kogu seda rämps. Ajutine valitsus aga on võimu kohtadel annud teadlike mõrvarite ja riisujate kätte, kes endid nimetavad tootlusvalitsuse ametnikeks. Meie kaitseme ajutist valitsust, aga kas valitsus hoolitseb meie perekondade eest? Kus on õiglus?“

Sellele läkitusele on alla kirjutanud 119 turkestanstast mitmesugustest väeosadest ja 17 buhaarlast.

Sõdurid peksavad ohvitseri ja vennastuvad vaenlasega.

Armeede komissaride ettekanded toonitavad valitsuse autoriteedi langemist väerindel. Puudub riieus, toit, ehitusmaterjalid laskekraavide jaoks. Ülemuse käsud tulevad arutamisele sõdurite miitingutel ja parimal juhtumil täidetakse pärast pikki manitsusi. Sõdurid lahkuvad omavoliliselt väerindelt.

67. jalaväe Tarutinski polgus sõdurid peksid läbi kolm ohvitseri ja võtsid nad siis vahi alla. Sõdurid ei lasknud arsti vahistatud ohvitseride juure. Teiste väeosade abil õnnestus ohvitserid vabastada ja nad võtta ravimisele.

Võnnus sõdurid organiseerisid XII armee rajooni revolutsioonilise komitee, millest võtsid osa ka Läti sotsiaaldemokraatliku partei keskkomitee esindajad. Revolutsioonilise komitee täitvad komiteed peale Võnnu asusid ka Volmaris ja Tartus.

Vägede ülemjuhataja staabiülema valitsuse poliitilise osakonna ülem alampolkovnik Novikov märgeb oma ettekandes, et sõdurid võtsid vastu resolutsioone, milles avaldatakse umbusaldust ajutisele valitsusele ja nõutakse kogu võimu üleandmist sõdurite ja tööliste nõukogudele. Väerindel käib vennastumine vaenlasega. Läänerindel vene kahurvägi avas tule vennastujatele, kuid sõdurid ähvardasid kahurväelased maha lasta. Nii oli lugu ka 196. polgus. Kui polgu sõdurid väljusid laskekraavidest vennastumiseks vaenlasega, avas kahurvägi tule vennastujatele. Vennastujad saatsid patarei komandörile delegatsiooni, kes nõudis kahuritest tulistamise lõpetamist. Komandör ei alistunud nõudmisele. Öösel visati ta

magamisruumi kolm lõhkepomme. Õnnekombel komandör jäi ellu. 38. diviis võttis vastu resolutsiooni, mis soovitas sõduritele vennastumise organiseerimist, et saavutada kiiremat rahusõlmimist.

Kogu võim nõukogudele.

Peterburis olid enamlased endi kätte haaranud riigivõimu. Võnnu revolutsiooniline komitee andis välja proklamatsiooni, milles manitses sõdureid mitte minna punast Peterburi taltutama.

Tähelepanu väärrib, et säärast vaadet jagas ka X armee komandör kindralleitnant Schichmenski, kes oma telegrammis Läänerinde vägede ülemjuhatajale soovitas mitte saata tagalasse väeosi rindelt, sest see võivat esile kutsuda sõdurite rahulolematuse ja nad võivat paljastada rinde, et minna abiks enamlastele. Kindral leidis, et valitsus ise mõistvat leida tee kokkuleppeks.

„Kokkuleppe“ asemel I armee kongress tunnistas Kerenski valitsuse mahaheidetuks ja otsustas saata Kerenski laagrisse delegatsiooni, kes pidi talt nõudma, et ta loobuks oma kavatsustest ja venda tapvast sõjast. Vastasel korral — ähvardas kongress — pool armeed läheb sõjaga Kerenski vastu, kuna teine pool jääb kaitsma väerinnet. Kogu võim nõukogudele!

Varsti järgnesid väeosade resolutsioonid, mis nõudsid allumist enamlaste poolt määratud vägede ülemjuhatajale Krölenk'ile.

Oleme toonud väljavõtted tüübilisimatest dokumentidest, mis nüüd Nõukogude Vene arhiivinduse kesksvalitsuse korraldusel on pääsnud avalikkuse ette. Neist näeme veelkord, kuivõrd tähtis on distsipliin sõjaväe võitlusvõime alalhoidmisel. Distsipliini hääbumine tähendab sõjaväe surma.

R.

UUS RAAMAT

Eesti Laskurliidu toimetusel on ilmunud raamat „Eesti laskurid rahvusvahelistel laskevõistlustel 1931—1937. a.“ Raamat annab lühikese läbilõike Eesti Laskurliidu loomise ajastust, esimestest sammudest võistluste korraldamise ja neist osavõtmise alalt. Edasi on pikemalt käsitletud Eesti laskurmeeskondade ettevalmistust Lvovi, Rooma ja Helsingi rahvusvahelistele laskevõistlustele. Siit võib leida vastuse küsimusele, miks Eesti laskurmeeskonnad on seni edukalt esinenud rahvusvahelistel laskevõistlustel, missugusele küsimusele on vastanud tabavalt šveitsi „Schützenzeitung“ järgmiselt: Eesti laskurid Lvovis äratasid tähelepanu, Roomas — üllatasid ja Helsingis olid sensatsiooniks.

Viimase peatükina raamatus leidub Laskurliidu esimehelt kindral O. Sternbeck'ilt kirjutus pealkirjaga „Ja nüüd?“. Siin kindral O. Sternbeck kogunud laskeala juhina analüüsib meie laskurite seniseid saavutusi ja edu ning ebaedu põhjusi üksikute esimestel rahvusvahelistel võistlustel. Eriti väärtuslikeks tuleb lugeda arutlusi üksikute relvade võimete kohta,

mis lubavad laskuril teostada enesekontrolli ja selgusele jõuda, kumas tuleb vigu otsida enese ja kunas relva juurest. Siit võib leida andmeid, kui palju ühe või teise relvaga, parimal juhul üldse, võib saavutada laskmisel ühest või teisest asendist, kui on teada relva jooksutihedus ja tabamuspildi keskmine raadius.

Raamatu lõpus leiduvad tabelid mitmesuguste relvade (vabapüss, v.-kal. vabapüss, sõjapüss, vabapüstol) maailma Eesti ja Soome laskerekordide kohta, mis annab võimaluse laskureile oma võimeid võrrelda maailma parimatega vastaval alal.

Ka trükitehniliselt on raamat kõigiti korralik ja on rikkalikult varustatud hästiõnnestunud piltidega.

Arvestades eeltoodut, käesolevat raamatut tuleb lugeda väärtuslikuks käsiraamatuks laskureile ja kõigile laskesportihuvilistele, kust võib leida juhiseid oma lasketaseme arendamiseks ning lasketulemuste võrdlemiseks nii kodumaa kui ka maailma parimatega.

Vabamüügile raamat pääseb kuuldavasti piiratud arvul, hinnaga Kr. 1.50.

A. N.

Kaitseliitlaste ja sõjaväelaste

ülikonna-, püksi-, palitu-, mütsi-
ja kandiriie

A/s. KREENBALT

TALLINN, SUUR KARJA 13, TELEF. 425-14

Järgmiste kodumaa tekstiilvabrikute suurmüügi keskkohat:

Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise Vabriku A/S.
Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri O/Ü.
Sindi Tekstiilvabrikute Ühisus. O/Ü. Eesti Niidivabrik

Väikemüük kauplustes üle maa